Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

FRED. NØRGAARD OG HANS JENSEN

VENSTRES HISTORIE I DANMARK

TIDEN 1837-1937

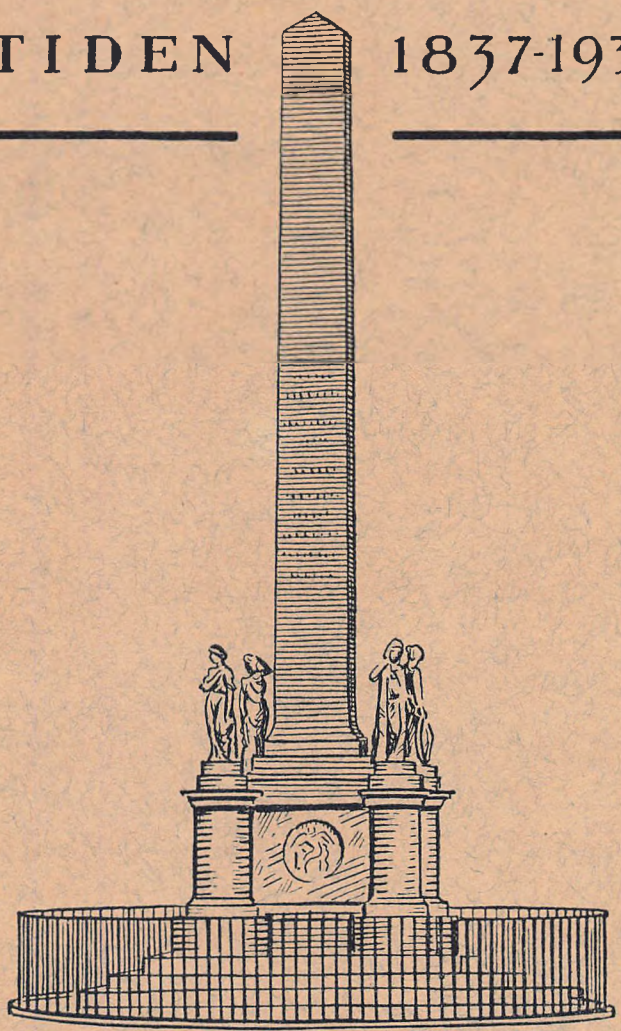

Hefte Nr. 7

KULTURHISTORISK FORLAG · ODENSE ·

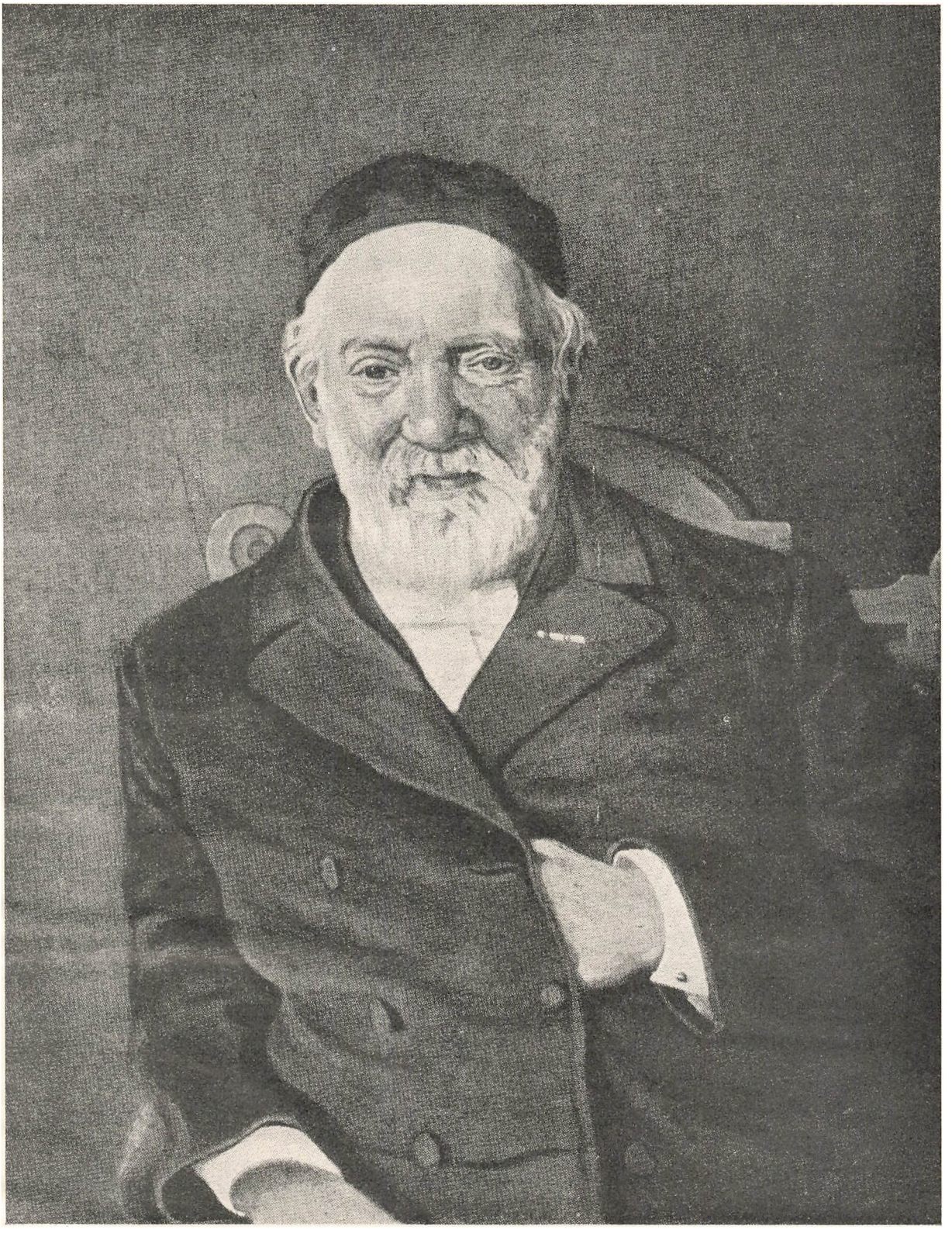

Sofus Høgsbro.

Fæstespørgsmaalet kom atter til Behandling. J. A. Hansen stillede et Forslag, der skulde hindre Nedlæggelse af Bøndergaarde, indtil Afløsningen kom. Det »værgede om Bondejorden mod Jorddrotternes Griskhed«, skrev Tscherning. J. C. H. Fischer foreslog i Landstinget en Afløsningslov. Ingen af dem gennemførtes, men de afslørede stor Uenighed blandt Godsejerne og selv inden for Ministeriets Medlemmer.

I Samlingen 1871—72 kom Fæstesagen atter til at spille en Hovedrolle. Fonnesbech optog delvis J. A. Hansens Tanker om Forbud mod Nedlæggelse af Bøndergaarde. I Landstinget gik Estrup i Spidsen for Flertallet af Godsejerne voldsomt imod, men Centrum støttede Venstre, og Tinget vedtog Forslaget med 33 Stemmer mod 16. Med denne Lov gjordes der praktisk talt Ende paa den langvarige Strid om Fæsteforholdets Ordning.

I Efteraaret 1872 skulde der være Valg til Folketinget. Det forenede Venstre udsendte den 23. Marts 1872 et stort og omfattende Program, der er skrevet af C. Berg i et fast og klart Sprog.

I den Fællesudtalelse, som indleder Programmet, hedder det: » Det vil bero paa Folket selv, paa Benyttelsen af den almindelige Valgret, om og naar Bestræbelserne« for Parlamentarismens Gennemførelse skal sejre. Hvilke Skuffelser Tiden siden Grundlovens Givelse end har bragt, »holder vi vedblivende fast ved Haabet om Retfærdighedens Sejr for vort Fædreland. Imod dette Maal vil alle Danske, om end under forskellige Forhold og paa forskellig Vis, arbejde med Udholdenhed og Troskab. Dertil tjener ogsaa ethvert Fremskridt, der aandeligt og materielt opnaas for Folket. Vi følger med Glæde de Bestræbelser, som i Sverige og Norge gøres for at naa de samme Maal, som ligger os paa Hjerte, og vi ønsker disse Bestræbelser alt muligt Held. Den folkelige Sags Fremgang i et af Landene kan kun tjene til at styrke dens Venner i de to andre i deres Gerning«.

Derefter følger det Program, der har dannet Grundlag for Venstres Politik gennem et halvt Aarhundrede, det forenede Venstres Program af 23. Marts 1872:

Junigrundloven i dens fulde Omfang er Folkets moralske Ret.

Vor Udvikling bør derfor fremmes i denne Grundlovs Aand.

I Henseende til borgerlig og politisk Lighed og Frihed bør enhver stilles lige uden Hensyn til Stand og Formue.

Ubegrundede Forrettigheder afskaffes; alle for en sund aandelig og materiel Udvikling hemmende Baand løses.

En fornuftig Sparsommelighed i Statshusholdningen gennemføres.

En ligeligere Fordeling af Skattebyrden søges opnaaet.

Af Hensyn til de uformuende bør Tolden paa Livsfornødenheder lettes; ligeledes bør Tolden nedsættes eller ophæves paa Forbrugsgenstande, som har større Betydning for vor økonomiske Udvikling. Derimod bør man søge at skaffe Statskassen en forøget Toldindtægt af Overflødighedsgenstande.

Sportellovgivningen omordnes.

I Bygningsafgiften gennemføres Forandringer, hvorved denne Afgift navnlig lettes for uformuende og for mindre næringsdrivende.

Ligevægt imellem Statens Indtæger og Udgifter tilvejebringes ved en Indtægts- og Formueskat. Reglerne for en saadan Skat og for den kommunale Beskatning bør være overensstemmende.

Ret til en lempelig Afløsning af de bestaaende højst ulige og trykkende Tiendebyrder bør fastsættes.

Fæstegodsvæsenet bør, under stadigt Hensyn til, at »Bondejord forbliver i Bondens Besiddelse«, afskaffes.

Lens, Stamhuses og Fideikommisgodsers Overgang til fri Ejendom, under betryggende Betingelser for Fæsterne, bør gennemføres ved Lov.

En med Junigrundlovens Aand stemmende lige Valgret bør søges anerkendt ved Forandring i Bestemmelserne for de kommunale Valg.

Rigsdagens fulde Lovgivningsmyndighed ogsaa i kirkelige Sager bør ubetinget opretholdes i samme Omfang som hidtil.

Friheden inden for Folkekirken bør ved Lov yderligere udvides og befæstes.

Folkekirkens Præster sættes paa fast Løn; Anvendelsen af de til deres Lønning hidtil henlagte Midler undergives den lovgivende Magts nærmere Bestemmelser.

Ved Ansættelse af Præsterne bør der gives Menigheden en afgørende Indflydelse.

Valgmenigheden bør anerkendes som et vedvarende Led i den folkekirkelige Ordning; Betingelserne for dens Dannelse bør væsentlig lettes, navnlig med Hensyn til Valg af Præster og Brug af Kirker.

For det offentlige, saavel højere som lavere, Undervisningsvæsen fastsætter Lovgivningsmagten Maalet; hvorledes Maalet i de ikke af Staten bekostede Undervisningsanstalter naas, er denne uvedkommende.

Universitetsforholdene omordnes; Embedsprøverne henlægges under sær-

lige Kommissioner, og Universitetet stilles ved en friere, ikke af nogen Prøve betinget Adgang i et mere umiddelbart Forhold til Folket.

De af Kommunitetet henlagte Midler gives der en udvidet Anvendelse til Fordel for uformuendes Uddannelse.

De for Statens Regning bestaaende lærde Skolers Tal indskrænkes; deres økonomiske Forhold og deres Undervisning omordnes.

Almueundervisningen overlades til Kommunernes Selvstyrelse under Statens Tilsyn.

Bestræbelser for en bedre Undervisning for de uformuende opmuntres og støttes.

Ved Revisionen af Lovene om Forsvarsvæsenet iagttages: at der sikres Landet et efter dets Størrelse og Forhold afpasset Værn;

at den i den nuværende Ordning nedlagte Lighedsgrundsætning om, at enhver vaabenfør Mand skal vaabenøves, bliver bevaret;

at som Følge heraf, saavel af Hensyn til Forsvarets indre Styrke som til de uformuende, hvem ellers den personlige Byrde væsentlig vilde komme til at paaligge, Stillingsvæsen og Vilkaarbytning fremtidig forhindres;

at i øvrigt enhver med de nævnte Øjemed stemmende Forbedring i det bestaaende søges indført, under stadigt Hensyn til Nødvendigheden af, at de nuværende store Byrder formindskes.

Fra Venstres Side startedes et stort Agitationsfelttog Sommeren 1872. Det var J. A. Hansen og C. Berg, der trak Hovedlæsset. »Fædrelandet» gjorde J. A. Hansens Agitationsrejse op til 300 Mil den Sommer, medens det regnede Bergs til 600. Fra Centrums Side haanede man disse Rejser. Bille, der var dets ihærdigste Agitator, drog dog ud paa Møder for at bekæmpe Venstre, skønt han ikke siden 1865 havde været »rejsende Politiker«. »Venstres Førere prædiker den ene saliggørende Lære«, sagde han, »hvis Peter og Paulus er Berg og J. A. Hansen, som snart tro's og snart betvivles af Thomas Gert Winther, hvis Ansgarer er Bojsen og Høgsbro, og hvis Afladskræmmer er Bjørnbak«.

C. Berg (1829—91) blev fra nu af Venstres og vort politiske Livs største Vækker. I store Skarer samledes Vælgerne om hans Talerstol. Med Ordets Hammer bankede den tidligere Lærer nu Venstres Ideer ind i Folkets Bevidsthed. Utrættelig forklarede og begrundede han Venstres Programpunkter. Hans brede Skikkelse indgød Tillid. Det kendtes paa Stemmens Klang, at Drivkraften i hans politiske Arbejde var Trangen til at løfte og højne vort

Folk. Han troede paa sin Sag, og han troede ikke mindre paa den jævne Befolknings Evne og Vilje til i Frihed og under Ansvar at opbygge et Samfund, hvor det folkelige Fællesskab kom til Udtryk i daadfyldt Arbejde.

Med Kraft og Styrke hamrede han Dag efter Dag Overbevisningen om det parlamentariske Kravs Retfærdighed og sejrende Styrke ind i sine Tilhøreres Bevidsthed. Maalet var at skabe et Venstreflertal, der kunde overtage Regeringsmagten. »Det er Venstres Forlangende«, sagde han saaledes paa et Møde i Fjerritslev, »at Folkets Vilje skal være Landets Lov; det skal ikke sende Mænd til Rigsdagen for at tigge Smuler fra Herrernes Borde, men for at de med deres Kendskab til Folkets Tarv og Trang kan kræve deres Ret gennemført«. Paa et Møde i Ødis ved Bramdrup udtalte han: »Hidtil har et Parti med Hovedstyrke i København haft Magten, men det er paa Tide, at en Folkevilje danner sig og gør sig gældende«. Sognets Præst tog straks Ordet efter Bergs Foredrag og vilde »paa Sognets Vegne« give Berg den første Salut. »Ødis vilde have en kraftig Regering, der ikke lefler for Masserne«, sagde han, »tilmed en dannet, ja fornem Regering, ikke en Regering af det forenede Venstres Skolelærere og Almuesmænd«. Da Berg fik Ordet, stillede han det Spørgsmaal: »Var det en Præst, der talte?« Og derpaa gav han et skarpt og kraftigt Svar. Ogsaa han ønskede en kraftig og dannet Regering, men derved forstod han en Regering, der ikke alene støttede sig til Hofgunst, men til en stærk Folkevilje. »Skal vi tillade Præsten», fortsatte han, »at prædike Hartkornshovmod og Ulighed de seks Dage, naar han skal prædike Ydmyghed og Lighed den syvende Dag«?

Paa et Møde i Aalborg gik det meget livligt til. Berg havde næppe begyndt at tale, før de forsamlede Højremænd stemte i med »Dengang jeg drog af Sted« og »Holmens faste Stok«. Man vilde hindre Berg i at tale og gøre Mødet til et Rabaldermøde. Den Slags kom dog snarere til at gavne Venstre. En Gaardmand sagde efter Mødet: »Jeg har tre Spand stærke Befordringer, og de skal komme til at køre Valgdagen for at befordre Vælgere, der ikke selv er kørende«.

Jylland havde hidtil været noget forsømt med Hensyn til politiske Møder. Her blev Bergs Agitation navnlig af grundlæggende Betydning. Der gik med Berg en Vækkelse over Jylland, som naaede helt ud til dem, der sad i Hytterne ved Kærene. Husmænd og Arbejdere, der før slet ikke var gaaet til Valg eller kun var mødt som Stemmekvæg for andre, vaktes af Berg.

Berg hævede sig langt over den almindelige Agitators Plan. Han var

en Forkynder af et folkeligt Demokrati, der skulde hvile paa Danskhed og Kristendom. Ungdommen lyttede gerne til hans djærve og billedrige Tale. Redaktør Hans Jensen, »Sorø Amtstidende«, har fortalt om, hvorledes han som ung oplevede en politisk Vækkelse ved at høre Berg i 1872. »Jeg ser endnu hans smukke, kraftige Skikkelse«, skriver Redaktøren, »det karakteristiske Ansigt indrammet i et studset Fuldskæg. Det var for mig i det mindste som en Aabenbaring af et Væld af nye Tanker at høre ham. Da Berg havde talt første Gang, var jeg klar over, hvor min Plads var, og for hver Gang, han svarede Højremændene, vandt han nyt Terræn i mit Hjerte.«

Berg betragtede ikke Sejren som vunden med et vellykket Møde, men overalt forstod han at drage ubrugte Kræfter frem. Naar han havde talt ved et Møde, gik han efter Foredraget rundt i Salen og talte med Folk. Egnens politiske Forhold og Tilstande blev da gjort til Genstand for Samtaler. Hans Evne til at vinde Mennesker og fastholde dem i Erindring gennem Aarene og til at knytte dem til sig i Troskab mod Sagen og mod ham personlig var enestaaende. Forholdet mellem Berg og Tusinder af Vælgere blev noget andet og mere end Forholdet mellem en politisk Fører og en Partifælle. Det blev til et personligt Venskabsforhold, der var præget af stor Hengivenhed. Med en næsten rørende Omhu kunde han tage sig af Smaafolks Sager.

Berg plejede at sige, at naar Junigrundloven var tabt, laa det mest af alt i, at Smaafolk ikke ret forstod, hvad den almindelige Valgret var værd for dem og deres Børn, og det blev en Hovedopgave for ham grundigt at lære dem dette.

Bergs rette Element var Folkemødet. Paa Talerstolen følte han sig hjemme, og han fyldte godt paa den. Man forstaar, at Bjørnson kunde sige, da Berg engang havde besøgt den store Digter: »Det var som det halve Danmark kom sejlende ind til mig«. Hans Tale var ikke kunstfærdig indstuderet, der var intet af forud beregnede Pointer. Talen var bred og ordrig, men den var altid baaret af selvstændige Tanker. Under den Del af Foredraget, hvori han forklarede og oplyste en Sag, kunde han meddele Tilhørerne megen Viden og ogsaa rette stærke Angreb paa Modstanderne. Stemmen var lidt sløret, men meget kraftig. »Den mindede noget baade om Vindens Sus og Vesterhavets Klang«. Det, der greb Tilhørerne og gjorde et Møde til en festlig Oplevelse, var den Hjertets Varme, hvormed han bekendte sin Tillid til det jævne Folk og sin Tro til, at Sejren skulde vindes.

N. Neergaard har udtrykt det smukt i en Artikel, hvori det hedder: »Det afgørende var den Varme og den urokkelige Tro, hvormed han forkyndte sit demokratiske Grundsyn. Det, Folk fik at se paa disse Møder, var Politiken i dens Søndagsklæder. De store politiske Idealer forstod han at bringe sine Tilhørere saa nær, at de ligesom kunde gribe dem med Hænderne; han satte dem i saa nøje Forbindelse med de religiøse og rent menneskelige Grundfølelser hos dem, han talte til, saa de paa en Gang blev dem hjemlige og forstaaelige og dog i Stand til at fylde deres Sind med Andagt. Politiken blev under Bergs Hænder noget af en Religion.«

Under Valgkampene betød Godsejerne saa godt som intet. Inden for deres Rækker var der ingen, som kunde tage Kampen mod Venstre op. Af Centrum holdt Bille og Klein en Del Møder, men det var saa overvejende Venstre, der besørgede den mundtlige Agitation. Anderledes forholdt det sig med Pressen. Næsten hele Dagspressen stod til Centrums og Mellempartiets Raadighed.

I Østjylland havde Lars Bjørnbak gennem »Aarhus Amtstidende« en betydelig Indflydelse. Her lededes Agitationen af Bjørnbak og Gert Winther, der begge stod uden for det forenede Venstre. De var erklærede Tilhængere af Junigrundloven og absolutte Modstandere af Skandinavismen, Militærvæsen og Grundtvigianismen. »Aarhus Amtstidende« fastslog, at den vigtigste Opgave ved Valget var »at forhindre, at Grundtvigianerne med Berg og Høgsbro i Spidsen bliver overmægtige paa Rigsdagen«.

Regeringspartierne havde ikke noget udformet Program. Man hævdede de to Tings Ligeberettigelse og Kongens Ret til frit at vælge sine Ministre. De advarede mod et ensidigt Bonderegimente, som vilde svække Landets Anseelse og skade de aandelige Interesser.

Valget den 20. September gav det forenede Venstre en Fremgang fra 42 til 53, og da Tinget kun talte 102 Medlemmer, havde Venstre saaledes Flertallet; dertil kom 5 Bjørnbakkere, der i de fleste Spørgsmaal kunde regnes at ville støtte Venstre. Centrum beholdt 14, medens Mellempartiet denne Gang maatte nøjes med 19. Uden for Partierne stod en halv Snes Mænd, deriblandt Grev Holstein-Ledreborg, N. J. Termansen, Lars Dinesen og Jacob Scavenius. Valgdeltagelsen var 40 pCt. Siden den fri Forfatnings Indførelse havde der kun været større Valgdeltagelse ved Kampvalget i 1866.

I »Dansk Folketidende« drager Høgsbro en interessant Sammenligning

mellem tre Valg for at vise, hvilke Lejre Folketingsmændene kom fra. Den udviser følgende:

	1849	1861	1872
Statsembedsmænd	44	26	15
Kommunale og private Bestillingsmænd	24	16	26
Større Handelsmænd, Industridrivende og større Jordbrugere	10 (6)	21 (14)	5 (3)*
Mindre Handelsm., Haandværkere og mindre Jordbrugere	22 (19)	37 (34)	55 (52)**

Høgsbro bemærker med Rette, at »Vælgerne synes i Reglen fra Begyndelsen at have betragtet Folketinget som et nyt Slags Statsembede i Stedet for som et folkeligt Ombud, hvorved Folkets egne Ønsker skulde komme til Orde og gøre sig gældende«. Fremtiden vil komme til at bero paa Gaardmændene, »saa længe de viser i deres Gerning, at ikke deres egne Stands-Interesser, men den hele Befolknings Vel er Maalet for deres offentlige Virksomhed.« Han haaber, at Bondestanden har lært af de andre Stænders Herredømme, at intet er fordærveligere for Folket og for den enkelte Stand, end at glemme hint over denne.

Bjørnson skrev Kampsangen til Venstre. Berg opfordrede gennem Høgsbro Bjørnson til at skrive en Sang til Venstre. Fra Tyrol sendte Bjørnson den prægtige »Opsang til Frihedsfolket i Norden« til Høgsbro, der lod den trykke i »Dansk Folketidende« 24. Juli 1874:

> Foragtet af de store, men elsket af de smaa —
> sig, er det ikke Vejen, som det nye maa gaa?
> Forraadt af dem, som Vagt burde være, just af dem —
> sig, er det ikke saadan, at en Sandhed staar frem?

I Halvfjerdserne kneb det ofte med Modet hos Bønderne. De kunde derfor nok trænge til en frimodig Opsang som Bjørnsons.

Den siden saa mægtige Venstrepresse begynder i de Aar at vokse frem. I Tiden mellem de to slesvigske Krige var der oprettet 35 Dagblade; de havde oprindelig ikke noget partipolitisk Præg, men var »Byens Avis«. Det varede dog ikke længe, inden disse Blade svingede ind under Konservatismens Banner,

* Tallene i Parentes angiver de større Jordbrugeres Tal.
** - - - - - mindre - -

og de udgør den Dag i Dag Grundstammen i den konservative Presse. Demokratiets Nederlag i 1866 blev Baggrunden for Stiftelsen af en Række Venstreblade. I selve Nederlagsaaret kom de første Numre af »Horsens Folkeblad«, »Aarhus Amtstidende«, »Næstved Tidende« og »Bornholms Tidende«. 1871 købte Tauber »Sorø Amtstidende« og gjorde det til et Venstreblad. P. Chr. Zahle oprettede »Folkeblad for Midtsjælland«. »Fyns Tidende« begyndte at udkomme 1872. Under Jørgen Pedersens Ledelse, tidligere Lærer paa Kolds Højskole, arbejdedes det op til at blive et af Venstres største Dagblade. Ogsaa paa det bladlige Omraade blev det C. Berg, der trak Hovedlæsset. Det sydligste Jylland, hele Midt- og Vestjylland og Nordsjælland manglede Venstreblade. Berg forstod mere end de fleste, hvad »den lille daglige Dosis« betød. Med hele sin ukuelige Energi kaster han sig ind i Arbejdet paa at skabe en stærk Venstrepresse i Egne, hvor Venstre hidtil havde maatte savne et Blad. Han begynder naturligt i sin Valgkreds, hvor han 1871 grundlægger »Kolding Folkeblad«. I de følgende 20 Aar lykkes det ham i Kraft af det store Administrationstalent, han sad inde med, et dristigt Vovemod, en kolossal Arbejdskraft, en Trang til at sætte noget nyt i Gang og se det vokse, i meget stort Omfang at se det blomstre.

»Kolding Folkeblad« fik i Aarenes Løb talrige vestjydske Aflæggere, der efterhaanden, som Midlerne tillod det, afløstes af Blade med eget Trykkeri. »Frederiksborg Amts Avis« oprettede Berg i 1874. Det var et Vovestykke, da Frederiksborg Amt hørte til de mest konservative i Landet. I nogle Aar bosatte Berg sig da ogsaa i Hillerød for at lede Bladet, og selv om det kostede ham mange Penge at holde Bladet oppe de første Aar, gav han ikke op, men førte Bladet frem til at blive et af Venstres betydende Blade. I Firserne oprettede han bl. a. »Viborg Stifts Folkeblad«, »Thisted Amts Tidende«, »Holbæk Amts Dagblad«, »Herning Dagblad«, »Ringkjøbing Amts Dagblad« og »Holstebro Dagblad«.

I den politiske Kamp for Selvstyret følte Savnet af et Venstreblad i Hovedstaden stærkt. Berg tog da Initiativet til Oprettelsen af »Morgenbladet« i 1873, hvis økonomiske og politiske Leder han var i en Aarrække. Til Redaktør valgtes N. J. Larsen (1845—1928). Der begyndtes under saare beskedne Forhold i et Lokale i en Baggaard i Tordenskjoldsgade. For at være Redaktør, Kasserer og Forretningsfører fik N. J. Larsen en Løn af 100 Kr. pr. Maaned. Da han senere blev Folketingsmand, kom han til at indtage en ret betydende

Stilling inden for Partiet. Han var Venstres fineste juridiske Hoved og en meget spidsfindig Debattør. Dr. Pingel brugte engang det Billede om ham, »at vor ærede Kollega er en Slags Stifinder i Juraens Urskov«.

»Morgenbladet« blev det forenede Venstres Fællesorgan. Paa Foranledning af J. A. Hansen knyttedes den unge Viggo Hørup (1841—1902) til Bladet. Paa fædrene Side var han af sjællandsk Bondeæt. Faderen var Skolelærer og Sogneraadsformand, Moderen en Søster til Professor A. G. Drachmann, i hvis Hjem Hørup boede som Student. Han var en kritisk Natur, der dog havde et følsomt Sind. I Ungdomsaarene skrev han Digte, og man kaldte ham »Digteren«, medens Fætteren Holger Drachmann kaldtes »Maleren«. Efter at have taget juridisk Embedseksamen var Hørup en Tid Fuldmægtig hos Balthazar Christensen. 1872 stillede han sig som Venstres Kandidat i Frederiksværkkredsen. Det følgende Aar var han Medstifter af »Onsdagsforeningen«, der blev den spæde Spire til et københavnsk Venstre. I »Morgenbladet«s Spalter kendtes det hurtigt, at han var den fødte Journalist, der i et bidende og ætsende Dansk skrev Artikler, som alle greb efter at læse.

Hørup vilde en Kulturkamp. Venstre trængte til Oppudsning. Han paatog sig den kunstneriske Udsmykning: »en Fløj over Gavlen, en Vimpel i Haven, lidt Gesimser over Vinduerne«. Nationalliberalismen vilde han til Livs, dens taagede Romantik havde ført til Nederlag 1864. Danmarks militære Afmægtighed var et yndet Tema for ham. Med uhyre Ensidighed førte han en skaanselsløs Kamp, snart mod Nationalliberale, snart mod Højre og siden mod Grundtvigianerne.

Det var hans Maal at give Venstre mere Selvfølelse. Venstre maatte holde op med at forsvare sig og begynde at angribe. Naar J. A. Hansen kom til et Møde, var hans første Ord: »Vi kommer her efter Indbydelse for at forsvare vor Politik«. Den Tale maatte forstumme. Som Tegn paa den almindelige Valgrets Nivellering gennemførte han Ordet »Hr.« — Hr. Hall og Hr. Ole Sørensen — Venstre maatte sammensvejses til et virkeligt Parti, hvorfor han anbefalede de unge at bide sig fast som Møtrikken i Enden af Bolten, der samlede det gamle Venstretømmer.

De Nationalliberale tilraadede han at gaa i Kloster. Om Venstres Førere sagde han: »lad os løfte dem højt, at de kan føre os stærkt«.

Tidens største journalistiske Talent var Hørup. Et forsagt Venstre indgav han Mod, men en splittet Skikkelse var han, og meget brød han ned, som burde

Viggo Hørup

have staaet. Der er med Rette sagt om ham, at han fo'r som en svidende Løbeild »hen over Markens Urter, onde og gode, og brændte bort ogsaa meget, han ikke forstod, og som havde Livets Ret«.

FINANSLOVSNÆGTELSEN 1873. SKOLEFORSLAG.

Efter Folketingsvalget i 1872 var man egentlig i begge de politiske Lejre forberedt paa Konflikt. Der optod straks stor Strid om Militærlovene. Krigsministeriets Direktør C. A. F. Thomsen havde været Formand i en Officerskommission, der stillede Forslag om »et henholdende Forsvar«. Jylland og Fyn opgav man at forsvare, idet Forsvaret skulde samles om at holde København. Krigsminister Haffner gav Forslaget Tilslutning og foreslog store Bevillinger til Københavns Befæstning. Til Dækning af Udgifterne ønskede han bl. a. en Værneskat, hvad Krieger bestemt modsatte sig. Haffner traadte da tilbage og afløstes af Thomsen, der var en smidig Forhandler. Han forlangte 25 Mill. Kr. til Fæstningsanlæg, hvoraf de 14 Mill. til Københavns Landbefæstning. Til Udvidelse af Flaaden krævedes 10 Mill. Kr.

Fæstningsforslagene mødte skarp Modstand. Venstre stillede sig afgjort paa et forsvarsvenligt Standpunkt. »Jeg tror ikke«, sagde Berg, »at der her vil findes en eneste Talsmand for den Tanke, at det bedste Værn for Danmark er intet Værn«. En saadan Tanke vilde han opfatte som en »patriotisk Sygelighed«. Men naar man fra visse Sider taler, »som om Blinket fra slebne Sabler og Kanoner egentlig var den rette Lysning for Folket paa dets Bane fremad«, er man ude i store Overdrivelser. Forøvrigt talte han for en nordisk Forsvarsoverenskomst. Forslagene begravedes i Udvalg.

Der gennemførtes dog nogle vigtige Love, saaledes om Overgang til Guld- og Kronemøntfod og om en skandinavisk Møntkonvention samt en Lov om Børns Arbejde i Fabrikker. Kriegers Toldlov og Halls Skolelov strandede derimod.

I Halvfjerdserne var der en levende Interesse for Skolespørgsmaalene. Kultusminister Hall fremsatte i December 1872 et Forslag til en Skolereform, der kom til at afgive Stof til en bevæget Forhandling. Det lykkedes ikke at naa noget Resultat, og der skulde hengaa over 25 Aar, inden en Lov om Folkeskolens Ordning kunde gennemføres. Under Forhandlingerne om Halls Forslag fremkom dog saa betydelige Indlæg, at der kan være Grund til at gaa lidt nærmere ind paa Sagen.

I en Tale i Folketinget havde Hall i Januar 1872 skitseret Linjerne i det Forslag, han i den følgende Samling vilde fremsætte. Paa Møder og i Pressen havde Halls Anskuelser imidlertid kun faaet ringe Tilslutning. Forslaget var

en Brand i Næsen paa Venstre. Den skolepligtige Alder skulde som Regel vare til Barnet var fyldt 15 Aar og kunde endda yderligere forlænges med et Aar for Børn, der stod tilbage. De, der havde naaet Skolens Maal, kunde dog udskrives med det fyldte 14. Aar. Undervisningstiden blev for Købstæderne sat til 24 Timer om Ugen for ældste og 18 for yngste Klasse. Paa Landet skulde ældste Klasse gaa i Skole hver Dag om Vinteren og en hel eller to halve om Sommeren, yngste Klasse to Dage ugentlig om Vinteren og fem om Sommeren. Ministeren anbefalede at oprette Forskoler. For den konfirmerede Ungdom skulde der oprettes Fortsættelsesskoler. Mulkterne for Skoleforsømmelser skulde forhøjes til det dobbelte Beløb for hver Dag og inddrives efter strengere Regler. Det bestaaende Tilsyn, der for Biskoppernes Vedkommende indskrænkedes til Religionsundervisningen, blev suppleret med otte af Kongen udnævnte Skoleinspektører, der indtraadte som Medlemmer i Amtsskoledirektionerne og overtog den Kaldsret, der hidtil havde været udøvet af Bisperne.

Fra Venstres Side rettedes under Forslagets 1. Behandling kraftige Angreb paa Forslaget, og denne Kritik mod Halls mange Tvangsbestemmelser kom ikke alene fra den grundtvigske Fløj, men ogsaa J. A. Hansen og Grev Holstein-Ledreborg gik mod Hall. J. A. Hansen foreslog at nægte Forslaget Overgang til 2. Behandling, hvis Ministeriet ikke vilde love at udarbejde et helt nyt Forslag. Da Hall antydede, at Tinget i saa Fald vilde blive opløst, tiltraadte Venstre et Forslag fra Høgsbro om at standse 1. Behandling og lade Forslaget gaa i Udvalg.

Til dette Udvalg valgte Venstre Berg, Clausager, H. Hansen, J. A. Hansen, Holstein-Ledreborg, Høgsbro, J. Jensen, J. P. Jensen, N. Jensen og P. Nielsen. J. A. Hansen blev Udvalgets Formand. Der var ingen Mulighed for Overenskomst med Ministeren eller de konservative Medlemmer. Den 13. Maj afgaves Betænkning.

Venstreflertallet — de ovennævnte 10 Medlemmer — afviste pure Forslaget. Betænkningen er et meget interessant historisk Aktstykke. Standpunkterne er trukket klart op. To modsatte Anskuelser har fundet saa skarpe og klare Udtryk, at der næppe i nogen anden Udvalgsbetænkning over Skoleforhold findes saa tydeligt markerede Linier som her.

Venstreflertallets Udtalelse viser, hvilken Magt det grundtvigske Skolesyn havde inden for Partiet. Grundtvigs stærke Hævdelse af Forældrenes ubetingede Ret over Børnene og deres Ret til frit at ordne Undervisningen,

som de fandt det bedst, har sat dybe Spor. Skolen skal være et Tilbud, ikke et Paabud.

Med Høgsbro som Ordfører udtaler Venstres Repræsentanter i Udvalget, at Skolens Grundlag fra 1814 ikke længere svarede til Folkets Udvikling, efter at Grundloven havde gjort det myndigt, thi »ved Grundloven af 1849 er Folket blevet borgerlig myndigt og kommer Aar for Aar mere til Bevidsthed om Betydningen deraf. Det føles som en sælsom Modsigelse, at man ikke nu i Reglen tør betro de Mænd, der kaldes til afgørende Deltagelse i Landets vigtigste Anliggender, Omsorgen og Ansvaret for deres egne Børns Undervisning; det krænker de første Grundsætninger for Familielivets og dermed Samfundslivets sunde og kraftige Udvikling, og det berøver Skolen den Hjælp, som Forældrenes levende Deltagelse for dens Gerning og omhyggelige Tilsyn dermed ene er i Stand til at yde. Saa meget mere stødende er den paabudte Tvang, som der er Samfundsklasser, mod hvilke den ikke anvendes, og den Lighed for Loven, der skulde være en af den frie Forfatnings bedste Frugter, altsaa fuldkommen tilsidesættes. Flertallet maa derfor betragte det som et Misgreb, at Lovforslaget søger at fremme Folkeskolens Udvikling gennem udvidede Tvangsbestemmelser og et skærpet Tilsyn fra Statens Side, fremfor gennem en tillidsfuld Henvendelse til Forældrenes naturlige Kærlighed til deres Børn og disses størst mulige Udvikling, en Kærlighed, der dog netop i den sidste Menneskealder, uagtet alle Hindringer i den nuværende Ordning af Skolevæsenet, har givet sig saa smukke Vidnesbyrd i de talrige Folkehøjskoler, Friskoler og lignende privat Virksomhed«.

Flertallet kræver den fulde Gennemførelse af den Tanke, der i 1855 fik sit Udtryk i Lovgivningen, at Forældre eller Værger har Ret til selv at sørge for deres Børns Undervisning. Den offentlige Skole vilde da nærmest kun blive et Tilbud til de Forældre, der ikke selv sørgede for deres Børns Undervisning. Den fornødne Tvang overfor ligegyldige Forældre burde kun tilsigte, at deres Børn dog fik et Lavmaal af Kundskaber. Religionsundervisning skulde overlades til Hjemmene og vedkommende Kirkesamfund. Det gejstlige Tilsyn skulde afskaffes.

Ud fra disse almindelige Grundsætninger fremsattes saa en Række Krav. Loven skulde fastsætte et Lavmaal af Kundskaber for Børn i 10 og 14 Aars Alderen. Det første omfattede kun Skrivning, Læsning og Regning, det sidste tillige Retskrivning. I hver Amtsraadskreds skulde ansættes en Skoletilsyns-

mand, der af Ministeren skulde vælges efter Forslag af Skoleraadet blandt Mænd, der havde undervist fem Aar i en Folkeskole.

Den offentlige Skole kunde helt ophæves i Kommuner, hvor frie Skoler opfyldte de Krav, der stilledes. Undervisningen skulde omfatte Læsning, Skrivning, Regning, Historie, Geografi, Naturkundskab, Haandarbejde, Sang og Gymnastik. Bibelhistorien indbefattedes i Historieundervisningen. Sognepræsten var, hvis Forældrene ønskede det, forpligtet til at give Børn over 12 Aar Religionsundervisning, men hvis de foretrak Læreren, skulde han gøre det. Et Udvalg af Skolekredsens Familiefædre og Enker medvirkede ved Ansættelsen af en Lærer og kunde kræve ham afskediget, naar de sikrede ham en Livrente, der svarede til den Pension, der kunde tilkomme ham.

Der foresloges en Nyordning af Lønningsforholdene. Kun Bolig, Brændsel og Jordlod forblev ved Embedet. Ud over et lille Alderstillæg skulde Lønnen bestaa af »flydende Skolepenge«, 4 Rdl. for et Barn under 10 Aar, 8 Rdl. for et ældre. Hvis Barnet ikke gik i den offentlige Skole, tilfaldt Skolepengene Forældrene.

Kommuneraadet skulde styre Kommunens Skolevæsen gennem et Skolenævn. Valgmænd fra Kommunen skulde vælge et Skoleraad for hver Amtsraadskreds til Afløsning af Skoledirektionerne. Amtmand og Skoletilsynsmand fik Sæde i disse Skoleraad, men ingen Stemmeret. Skolekommissionerne bortfaldt, ligesaa det gejstlige Tilsyn, undtagen for Religionsundervisningens Vedkommende.

Det vidtgaaende Forslag blev pure afvist af Regeringen og dens Tilhængere. Ministeriet stillede flere Gange Forslag om en ny Skolelov. Venstre stillede sig dog stadig afvisende, fordi Regeringsforslagene ikke tog Hensyn til de Tanker, der fandt Udtryk i Betænkningen af 1873.

Det frie Skolearbejde vandt derimod øget Tilslutning i de Aar. Trindt omkring i Landet rejstes Højskoler for den voksne Ungdom og talrige Friskoler, hvor Kolds og Grundtvigs Skoletanker praktiseredes. Den ejendommelige danske Skoleform virkede befrugtende over for Folkeskolen og bidrog til, at der stadig var Røre om Skolespørgsmaalene.

Venstre stillede atter i Samlingen 1872—73 en Række Reformforslag, men de afvistes. Partiet foreslog da en Adresse til Kongen. »Det konstitutionelle Monarkis nødvendige Krav«, hedder det i Adressen, er, »at Regeringen er i Overensstemmelse med det af den almindelige Valgret udgaaede Ting«,

hvilket Krav det nuværende Ministerium ikke opfyldte. J. A. Hansen var Ordfører.

Under Forhandlingen udtalte Berg: »Vi maa komme dertil, at ingen hæderlig Politiker her i Landet vil paatage sig at danne et Ministerium, undtagen han forud har forvisset sig om, at han er i Overensstemmelse med det folkevalgte Kammer.« C. Alberti udtalte sig i lignende Retning. Regeringen forsvaredes af Bille og Fenger.

Adressen vedtoges med 55 Stemmer mod 34, medens 9 undlod at stemme. Landstinget svarede med en Modadresse, hvori det hed, at det var »en Betingelse for Samfundets rolige fremadskridende Udvikling, at det ene Ting ikke gør Krav paa, at Deres Majestæts Regering udelukkende skal søge sin Støtte hos dets Flertal«.

Kongen oplæste som Svar en af Ministeriet formet Erklæring. Folketingets Opfattelse erklæredes i denne for »en Miskendelse af den ved Grundloven givne forfatningsmæssige Ordning«.

Venstre svarede med et skarpt Opraab til Vælgerne. »Vælgere«, hedder det, »Stillingen er klar: det nuværende Ministerium bestrider Grundlovens ledende Tanke. Herom kan en Kamp ikke undgaas«.

Man var nu naaet over den 1. April. Finansloven var ikke vedtaget, men der var gennemført en midlertidig for 3 Maaneder. J. A. Hansen og Berg krævede nu en Finanslovsnægtelse. Ministeriet kunde saa gaa eller opløse Tinget. En Del af Partiet nægtede dog at gaa med til saa radikalt et Skridt. J. A. Hansen, Berg og Bojsen fastholdt deres Standpunkt. »Med et saadant Ministerium maa man være i Krig paa Liv eller Død, hvor uhyggeligt det end er,« udtalte J. A. Hansen. Finansloven vedtoges dog med 61 Stemmer mod 39, idet 17 af det forenede Venstre stemte for den. »Dansk Folketidende« priser de 39, der »har ladet den folkelige Selvstyrelses Fane vaje frit og kækt« og finder det snarest mærkeligt, at der kunde samles 39 om at gøre dette ny og usædvanlige Skridt.

Modstanderne haabede paa Venstres Sprængning. Men før Samlingen sluttede tre Uger derefter, stod Partiet atter sammen. 52 Medlemmer underskrev en Erklæring, der bebudede Finanslovsnægtelse til Efteraaret. »Dersom«, hed det, »Rigsdagen til Efteraaret ikke møder en Regering, ved hvis Sammensætning der er taget Hensyn til Folkets berettigede Krav, anser vi os forpligtede til, — hvad flere iblandt dem af os, der har stemt for Finans-

loven, alt har udtalt — ikke at vige tilbage selv for Anvendelsen af de kraftigste Vaaben, som Grundloven tillader os at benytte, for at hævde Folkets Ret.«

Ministeriet stod ikke stærkt. Krieger ønskede Frijs og Estrup ind som Garanti for Godsejernes Troskab, men det skete ikke. Kronprinsen skal have sagt: Hvad kan det nytte med en, der bliver træt (Frijs) eller med en, som hoster (Estrup).

Ved Begyndelsen af Samlingen 1873—74 var Berg ivrig for at føre den skarpeste Politik mod Regeringen. 53 Venstremænd indbragte et Forslag til Beslutning, der opfordrede Ministeriet til at »gøre de fornødne Skridt til Fjernelse af de Hindringer for Samfundets lykkelige Udvikling, som foranledigedes ved den bestaaende Uoverensstemmelse mellem Ministeriet og Folketinget«. Frede Bojsen, der var Ordfører, meddelte, at man agtede at nægte Finanslovens Overgang til 2. Behandling. Konsejlspræsidenten svarede med en kort Erklæring, hvorefter alle Ministrene forlod Salen. Beslutningen vedtoges med 53 Stemmer mod 39. Denne Gang holdt Venstre saaledes sammen.

Under Finanslovsbehandlingen meddelte Konsejlspræsidenten, at Ministeriet havde ønsket at gaa, men Kongen havde krævet dets Forbliven. Det blev da for »at værne om Hs. Maj. Kongens i Grundloven hjemlede Ret til frit at vælge« sine Ministre. Krieger holdt en lang, stort anlagt Tale mod Parlamentarismen, og den hidsige Debat varede i fire Dage.

Finanslovens Overgang til 2. Behandling nægtedes med 53 Stemmer mod 45, og Folketinget opløstes derefter. Bismarck lod sige Regeringen, at han billigede dens Optræden.

Valget fastsattes til den 14. November. Det forenede Venstre udsendte et dristigt Opraab:

»Vælgere!

Striden mellem Ministeriet og Folketinget er ført fra os ud til Dem . . .

Sejrer Ministeriet, er Grundloven lammet. Sejrer Folketinget, vil et af de farligste Forsøg paa at forvanske vor folkelige Frihedsudvikling være tilintetgjort . . . Intet skal formaa at udviske Stridens Genstand: Paa den ene Side staar ministerielt Enevælde, en Hindring for Folkefrihedens Trivsel i alle Folkets Livssager, en Trusel og Fare for al politisk Lighed og Frihed;

paa den anden Side staar den ved Grundloven hjemlede folkelige Selvstyrelse, alt frugtbart Frihedslivs uundværlige Middel.

Vi har paa Tinge værget om Folkets Ret; nu er De kaldede til Kampen; værg De paa Valgdagen den samme Ret.«

Et Vælgermøde i en sjællandsk Krostue. Tegning til »Illustreret Tidende« af Knud Gamborg. Paa Billedet ses Grev Holstein talende. Iøvrigt genkendes let bl. a. J. A. Hansen og Berg.

Det forenede Venstre lagde en nøje gennemtænkt Slagplan og sendte sine bedste Mænd ud i en storstilet Agitation. Berg og J. A. Hansen trak det store Læs. Berg drev det til paa en og samme Dag at tale i tre Landsdele, om Formiddagen i Roskilde, om Eftermiddagen i Odense og om Aftenen Kl. 11 i Kolding. »Landet lignede hartad en Valplads«, skrev »Sorø Amtstidende« om den bevægede Valgkamp.

Under Valgkampen afblæste J. A. Hansen Finanslovsnægtelsen med en Erklæring om, at »Eksperimentet« ikke vilde blive gentaget. Valgdeltagelsen voksede fra 40,4 pCt. til 51,7. Venstre tabte 2 Mandater, men bevarede med 53 Mand Flertallet. Venstre kom »med knækkede Klør og forpjuskede Fjer

tilbage fra Valget«, skrev »Fædrelandet«. Frede Bojsen erkender nu, at Finanslovsnægtelsen var et uklogt Skridt. Som Vaaben i Kampen mod Ministeriet er det »underkendt af Vælgerne — vor Styrke maa bestaa i rent ud at erkende dette og bøje os for Vælgernes Dom«. Krieger, der skriver om Venstres »vanvittige Eksperiment«, mener, at »det er Grundtvigianernes menige Hær med de yngre Præster, som har hjulpet Venstre til at undgaa et større Mandefald«.

Ved Valget faldt af Ministrene Fonnesbech. I Aalborg opnaaede Venstremanden Claus Johannsen, Vaarst, 841 St. mod Kleins 850. Lars Bjørnbak fik 1416 St. i Aarhus, men Ingerslev valgtes med 1475. I Holbæk valgtes Løjtnant Hansen, en Søn af J. A. Hansen. I 19 Kredse afgjordes Valget ved Kaaring. Valgkampen var mange Steder meget hidsig. Fra Vendsyssel hed det, at Højre søgte at skræmme Vælgerne med, at Venstres Sejr »vilde betyde, at Kongen nedlægger Regeringen og overlader den til Tysklands Kejser, eller ogsaa kommmer denne og tager det hele, kort sagt, vi vil komme i Preusservold, hvorledes vi end vender os«.

MINISTERIET HOLSTEIN FORHANDLES BORT 1874

Da Rigsdagen traadte sammen, gik man straks i Gang med Forhandlinger om Finansloven. En af Løsgængerne, Borgmester C. P. C. Schiørring, foreslog en Adresse, hvori det hed: »Efter at det har vist sig, at de ny Folketingsvalg ikke har bevirket nogen væsentlig Forandring i Tingets Sammensætning og Karakter, er det ved en Forandring af Deres Majestæts Raadgivere, at Betingelserne for en mere frugtbar Samvirken mellem Lovgivningsmagtens forskellige Led kan ventes tilvejebragt. Vi henvender os derfor til Tronen med det Ønske, at det maa lykkes Deres Majestæts Visdom at tilvejebringe disse Betingelser og derved styrke Kærlighedsbaandet mellem Konge og Folk«.

Frede Bojsen udtalte, at der kunde ikke være Tale om Forsoning med Regeringen, men naar man fra anden Side rakte Haanden ud, vilde Venstre være med til at tilvejebringe en saadan, men den maatte ikke føre til, at det, Venstre ansaa for sandt og nødvendigt for vor Udvikling, paa noget Punkt skulde blive uopfyldt. Holstein-Ledreborg var ivrig for Adressens Vedtagelse. I Finanslovens Overgang til 2. Behandling saa han en Begyndelse til Maadehold fra Tingets Flertal. Selv J. Scavenius støttede Adressen, og den vedtoges med 59 St. mod 32.

Ministeriet følte det uholdbare i Stillingen og ønskede at vige for et Ministerium af samme Farve, men med større Forhandlingsmuligheder. Kongen afviste Tanken med denne Begrundelse i en kongelig Haandskrivelse af 2. Januar 1874: »Vi har ikke kunnet vinde anden Overbevisning, end at vort nuværende Ministerium uforandret bør vedblive sin Gerning, idet det bestaar af Mænd, som vi anser for at høre til Landets bedste og dygtigste, der besidder vor fuldkomne Tillid«.

Offentliggørelsen af denne kongelige Udtalelse, der ikke var medunderskrevet af nogen Minister, opfattede Venstre som et ukonstitutionelt Skridt, hvorved man tilsigtede at drage Kongens Person ind i Partikampen. Holstein-Ledreborg og tre andre Løsgængere foreslog en Dagsorden, der misbilligede Haandskrivelsens Offentliggørelse, for hvilken Ministeriet havde paataget sig Ansvaret. Den vedtoges med 57 St. mod 31.

Finansloven vedtoges, men ellers nægtede Venstre saa godt som alt, hvad Ministeriet ønskede gennemført.

Krieger var træt og gik i Juni, de andre Ministre fulgte Eksemplet. Der viste sig store Vanskeligheder ved at faa dannet et nyt Ministerium. Paa Venstre tænkte man slet ikke. Et Venstreministerium vilde af mange føles som et betænkeligt Tegn paa vor Kulturs Dalen. Estrup vilde ikke danne Ministerium. Finansloven var jo vedtaget, »saa skulde man ikke tage ham, hvis Navn var en Udfordring, men skikkelige og taalmodige Folk«. Han ønskede at staa i Reserve, indtil den skarpeste Optræden over for Venstre var nødvendig.

Efter en Maaneds Forløb dannedes endelig Ministeriet Fonnesbech. »Dansk Folketidende« skrev, at det »kun betragtes som en ny Udgave af Ministeriet Holstein . . . med mindre parlamentarisk Begavelse, men med nok saa megen Glathed og Snildhed«. Holstein-Ledreborg sagde træffende om Ministeriet: »Tyndere The paa de samme Blade«.

Venstre afholdt den Sommer et stort Stævne paa Rødkilde Højskole paa Møen. Frede Bojsen havde indbudt alle Venstres Rigsdagsmænd, og der deltog da ogsaa 23. Folkemødet var besøgt af 3—4000 Tilhørere. Bojsen udtalte, at det forenede Venstre var Begyndelsen til et samdrægtigt Folkeparti, der i et omfattende Program søgte at samle alt, hvad der var rigtigt og magtpaaliggende for Folket. Berg talte om Grundloven, der for Venstre er, hvad Evangeliebogen er for Præsten. Fru Asta Grundtvig deltog i Mødet og hyldedes af

Forsamlingen. Ved dette Møde blev: »Foragtet af de store, men elsket af de smaa« sunget første Gang. Den hilstes med megen Begejstring af den store Forsamling.

Fonnesbech søgte i Sommerens Løb at komme i Forhandling med Venstre. Han talte med Holstein-Ledreborg, medens Tobiesen drøftede Spørgsmaalene med J. A. Hansen.

Holstein-Ledreborg nærmede sig Venstre mere og mere. Han var da ogsaa indbudt til at deltage i Mødet paa Møen, og her vedtoges det at lade ham føre de afgørende Forhandlinger med Fonnesbech. Greven indledede Forhandlingerne paa en drastisk Maade, idet han kørte ud til Konsejlspræsidenten med Berg og J. A. Hansen i Vognen og sig selv paa Bukken. Forhandlingerne fortsattes Sommeren igennem.

C. A. Fonnesbech.

Til Høgsbro skrev Holstein: »Hvis Venstre forsømmer at benytte den ualmindelig stærke og fordelagtige Stilling, hvori det for Tiden staar«, saa vil »Ministeriet Klein, kaldet Fonnesbech, vare, til Danmark gaar under, noget der næppe kan vare saa forskrækkelig længe«. Holstein krævede, at Ministeriet skulde vise sin Uafhængighed af Landstingsflertallet ved at gaa ind paa Venstres Krav om fast Løn for Præsterne.

»En vel ført Krig til Vinter vil efter al Sandsynlighed føre Venstres endelige Sejr med sig«, hedder det i Brevet til Høgsbro. Højre, d. e. Godsejerne, tør vel endnu ikke bryde med Københavnerne, men det vil give Køb i Vinterens Løb, hvis Venstre fører en stærk Politik i Vinter. Til Foraaret har vi da det stærke parlamentariske Parti »paa det eneste forsvarlige Grundlag — en Samvirken imellem Godsejere i Landstinget og det forenede Venstre som saadant. Godsejerne er vel altid en Mils Vej bagved alle andre Mennesker, og de kommer aldrig, førend Nøden driver dem, men saa kan man rigtignok ogsaa faa dem for temmelig godt Køb«.

Forhandlingerne blev dog uden Resultat, idet Fonnesbech ikke vilde gaa ind paa Holsteins Krav.

Ved Efteraarets Landstingsvalg erobrede Venstre et Mandat. Ved et Ven-

stremøde paa Lolland, hvor Berg, J. A. Hansen o. fl. talte, brugte Lærer Andersen, Kjældernæs, en uheldig Vending om Kongen, der af Modstanderpressen refereredes saaledes: »Den, der kalder sig Konge«. Uden at undersøge Sagen nærmere tildelte Kultusminister Worsaae Lærer Andersen en skarp Tilrettevisning. I »Morgenbladet« tog Berg til Orde mod Ministerens Adfærd i en Artikel om »Hr. Minister Worsaae contra Hr. Lærer Andersen«. Berg fik nu ogsaa en ministeriel »Næse«, som han besvarede med at tage sin Afsked som Lærer paa Bogø, hvorefter han bosatte sig i København.

Venstre stillede en Dagsorden, der gav Anledning til en af de hidsigste Debatter, Tinget havde oplevet. Fonnesbech truede med Tingets Opløsning, hvis Dagsordenen vedtoges. Paa et Partimøde vedtoges det, at Dagsordenen skulde trækkes tilbage, hvad Berg var utilfreds med. Men han trak Forslaget tilbage med den Begrundelse, at Venstre ikke vilde drage Kongen ind i Partikampen.

Det var dog især Militærspørgsmaalet, der kom til at præge Samlingen. Regeringen opgav Københavns Landbefæstning, men stillede i Stedet Forslag om Bælternes Befæstning. Bojsen udtalte sin Glæde over, at Fæstningen var »hensovet«, men kritiserede de ny Planer. Landbefæstningen var væsentlig rettet mod Tyskland, men Forsvaret burde indrettes saaledes, »at vi derved gaar ud fra et forandret Forhold til vor Nabomagt mod Syd«.

Venstre erklærede sig villig til at bevilge 30 Mill. Kr. til Forsvaret, Halvdelen til Flaaden, Halvdelen fordelt paa en Række mindre Befæstningsanlæg rundt i Landet, men det hele blev gjort afhængigt af en Indkomst- og Formueskat, der skulde indbringe 3 Mill. Kr. aarlig. Den lille bjørnbakske Gruppe ivrede mod Forslaget, og Fonnesbech fandt det paa Linje med Venstres hidtidige Politik, der havde bestaaet i »at gøre passiv Modstand og derved forhindre, at der overhovedet blev gjort noget for vort Forsvarsvæsen«. Han kaldte Forslaget en Demonstration, og Kravet om en Indtægts- og Formueskat var »en absolut Hindring« for, at han kunde modtage Venstres Forslag. Jacob Scavenius var stemt for at bøje sig for Venstres Krav om de 3 Mill., der skulde udredes af de bedrestillede. Megen bitter Strid vilde være undgaaet, hvis han kunde have faaet Højre med sig. Fra militær Side afvistes Venstres Forslag. Sagen strandede da.

Om Finansloven opstod der ogsaa Strid, der navnlig drejede sig om visse Embedsmandslønninger. Ministeriet var efterhaanden forladt af snart sagt

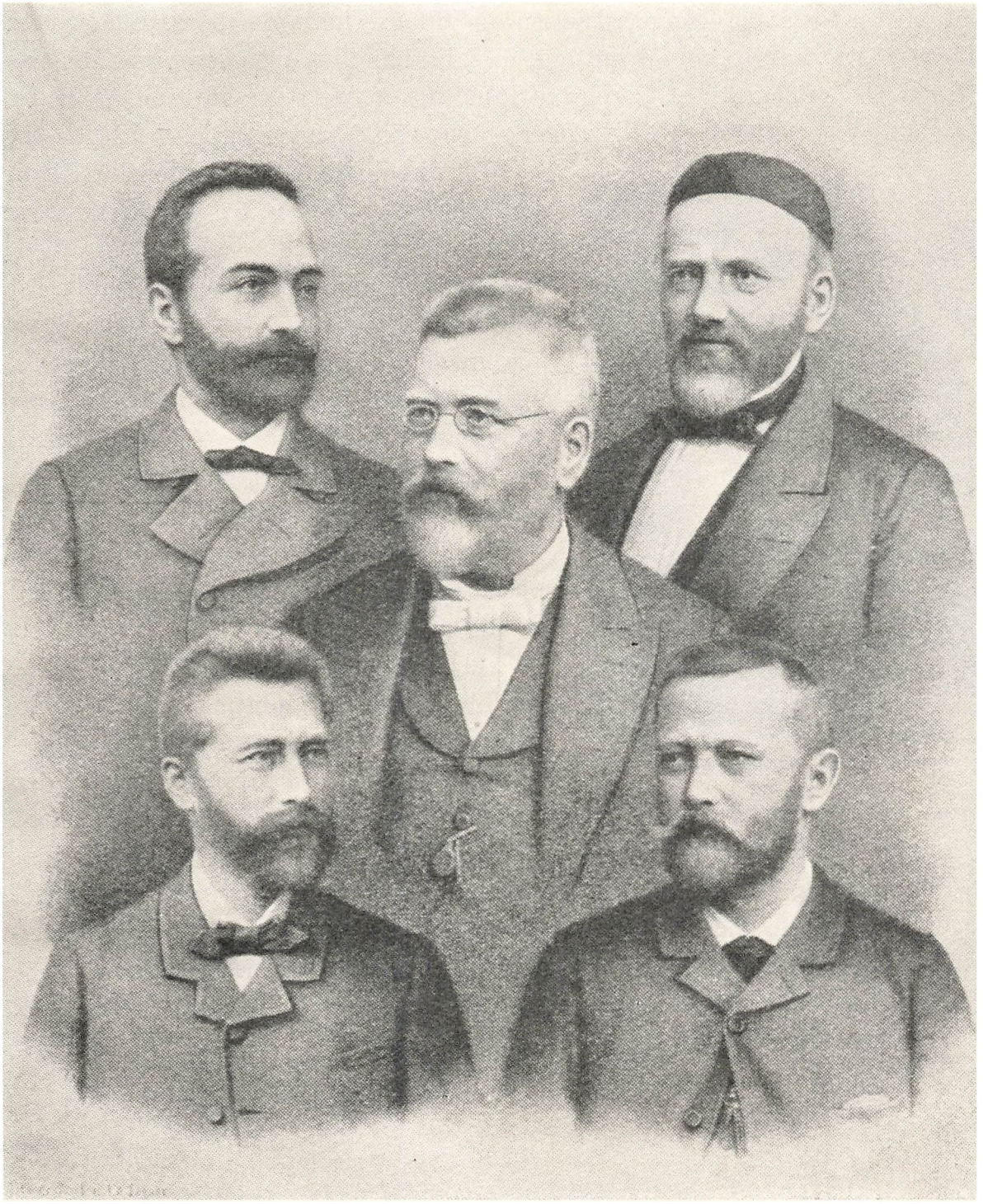

F. Bojsen.
V. Hørup.

C. Berg.

Sofus Høgsbro.
Holstein-Ledreborg.

alle dets Støtter, og Fonnesbech tilbød at gaa af, hvis der kunde opnaas Enighed om Finansloven. Thomas Nielsen og Villads Holm, der hørte til Venstres udprægede forligssøgende Mænd, gik da i Forhandling med Højre og Mellempartiet. Der opnaaedes et Forlig om Finansloven, der tiltraadtes af 30 af det forenede Venstre, medens 22 gik imod, blandt disse var Berg og J. A. Hansen.

»Bare den ikke revner«. Bergs Program. Satire i »Punch« 1875.

Venstre var saaledes sprængt i to Grupper: »de 30« og »de 22«, der paa Sommerens Møder bekæmpede hinanden i stærke Vendinger. Hvis »de 30« havde ventet, at Forliget skulde bane Vej for Folketingsparlamentarismen, blev de bittert skuffede. Frede Bojsen var ked af Striden. Den »forekommer mig paa en Gang saa væmmelig«, skriver han til Høgsbro, »saa jeg fristes til at vende Politiken aldeles Ryggen, men paa den anden Side saa komisk og barnagtig, saa jeg ikke kan lade være at le indvendig deraf«.

Hørup begyndte den 16. Maj en Række Artikler i »Morgenbladet«, hvori han stærkt gaar i Rette med »de 30«. Partidisciplinen maa strammes i Venstre. Som den ægte og virkelige Politiker fremstilles Partimanden, der underordner sin personlige Mening under Partiet, aldrig udleverer nogen Blottelse hos en Meningsfælle til Modstandernes Angreb og aldrig indrømmer Modpartiet nogen Fortjeneste eller Ret. De Politikere, der ikke følger denne Linje fremstilles som Dilettanter, der ikke kender den politiske Børnelærdom.

Den Sommer kom Hørup da ogsaa for første Gang med paa Bergs og J. A. Hansens store Rundrejse.

ELLEVTE AFSNIT

I KAMP MOD ESTRUP

AARENE FØR DET FØRSTE PROVISORIUM

Ministerkrisen varede tre Uger. Der var nogen Tale om at optage Venstremænd i Regeringen. Krieger noterer i sin Dagbog, at Tietgen troede, Krabbe og Høgsbro kom med. Kong Oskar af Sverige tilraadede Kongen at benytte yngre Kræfter af Venstre, og Prins Hans betegnede udtrykkeligt disse som Krabbe og Høgsbro. Der kom dog intet ud af disse Planer. Kongen henvendte sig til Holstein-Holsteinborg og Frijs, der begge sagde nej. Estrup var nu klar til at danne en stærk Regering, der kunde tage Kampen op mod Venstre.

Den 11. Juni 1875 dannède Estrup et rent Landstingsministerium. Flertallet af Ministrene tilhørte Godsejergruppen, og kun Justitsminister Nellemann var oprindelig udgaaet fra Centrum.

Estrup var en viljestærk Mand, der nærede den dybeste Uvilje mod det Folkestyre, Venstre tilstræbte. Han saa i det en Fare for Landet, en Forringelse af Kongemagten og en Ødelæggelse af det Landsting, han havde været med til at skabe. Han saa det som sin Mission at hævde Kongens absolutte Ret til frit at vælge sine Ministre. Hans Person blev en Fane for Højre. Hele hans Personlighed syntes sammensat af Nerver og Vilje. Den spinkle Mand med Ørneansigtet indlod sig sjældent i Polemik med Modstanderne. I de 19 Aar, han var Konsejlspræsident, lod han haant om Valgdagenes kraftige Tilkendegivelse for Venstres Politik. Af Væsen var han stiv og afmaalt. Hans Rigsdagstaler var altid meget korte og strengt saglige. Personlig var Estrup en Gentleman af en ret sjælden Ulastelighed og Renhed i den administrative Politik.

Centrum stod lidt forbeholden overfor Ministeriet, som frygtede de en Genoplivelse af Alliancen mellem »store og smaa Bønder«. Fra Venstres Side stemplede Høgsbro det straks som »en aaben Udæskning og Krigserklæring til Folketinget«. Frede Bojsen skrev: »Programmet over for det ny Ministe-

rium maa jo være Krig«. Hørup spaaede, at dets Levetid kun vilde blive lig med en Jagtrubbert.

I Sommerens Løb holdtes mange store Venstremøder, der samlede Tilhørere i Tusindvis. Paa et Møde i Vendsyssel ironiserede Hørup over Højre, der ingen Tilgang havde haft i 20 Aar. Partiet var en stillestaaende Sump bevokset med Andemad. Venstre derimod havde haft for stor Tilgang, saaledes at der blev Spildevand. Det er Spildevandet fra Venstre, Højre lever af, ellers vilde Sumpen være udtørret for længe siden. Det var »de 30«, han gav denne smagfulde Omtale.

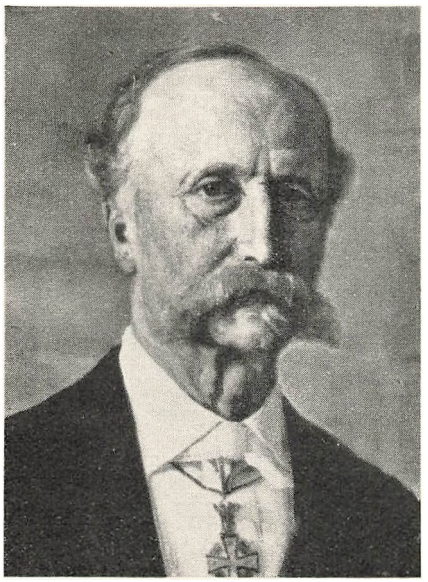

J. B. S. Estrup.

J. A. Hansen troede ikke paa Højres Trusler om en provisorisk Finanslov: Lad os se den, men den kommer ikke. Regeringen kan ikke opkræve Skatterne, naar vi nægter at betale. Og selv om nogen vil komme og udpante Skabet og Dragkisten, vil ingen frisindet Mand købe dem, og de, der vilde vove det, vil Frygten for den almindelige Misbilligelse tvinge.

C. Berg vendte sig mod Pastor Hertel, der kun vilde have Folkemøder og ikke politiske Møder. Det er smukt at leve i Minderne, sagde Berg. Men kunde Højre faa os til at blive et syngende Folk, der satte os hen ved Kæmpegravene med Sangbogen for at kvæde, medens de regerede, saa havde det vundet Spillet. Vi har en Pligt, der skal gøres i Dag og ikke i Morgen, thi da opfyldes den ikke.

Paa et Møde i Brønderslev udtalte Berg, at han troede, at alle, Venstre som Højre, i Tilfælde af en provisorisk Finanslov, der var sat i Scene ved Revolution fra oven, vilde »staa som een Mand og prente dens Ulovlighed ind i de tykke Hoveder paa det Menederkomplot, der udstedte den, og endelig vakte dygtige Mænd, der ved en energisk Optræden vilde mane denne Snik—Snak om provisoriske Finanslove hundrede Mile ned i Jorden«.

Striden inden for Venstre mellem »de 30« og »de 22« rasede Sommeren igennem. Thomas Nielsen skrev i »Dansk Folketidende«, at Striden gjaldt, hvorvidt man vilde underkaste sig Bergs og J. A. Hansens Tyranni, hvad »selvfølgelig intet kristeligt og samvittighedsfuldt Menneske kunde indlade sig paa«. Berg

svarede i fem skarpe Artikler i »Morgenbladet« med Overskriften: »Til Hr. Høgsbro. Fra C. Berg«. I den første Artikel vender Berg sig skarpt mod Høgsbro. »De har været i en bitter Stemning i Sommer, Hr. Høgsbro«, hedder det. »De skulde have fulgt mig og andre gode Venner til nogle Folkemøder. Det er opmuntrende at være Vidne til den stigende Interesse for vort Fædrelands Anliggender, som ytrer sig paa saadanne Møder; det fremmer Forsættet, skærper Handlekraften, opliver Haabet og styrker Modet til fremtidigt Arbejde for Folkets Sag«. Høgsbro skulde hellere forlade sit Kontor og tage ud til Folkemøder. »Den megen Stillesidden gør Blodet tykt og Sindet tungt. Tingene og Personerne, der omgiver En, ses i et mørkere Lys, og, forvekslende de tungsindige Stemninger med religiøse Følelser, kommer man uvilkaarlig til at tro sig bedre end alle andre; man dypper sin Syl dybere i den smertende Gift og Ve den nærmeste«!

Den 4. Oktober traadte Rigsdagen sammen, men Dagen efter udsattes Møderne til hen i November. Det følтes af Venstre som en Udfordring, og de 52 udstedte en Erklæring om, »at den 4. Oktober havde fundet os paa vor Plads i det forenede Venstre«, og de »nærede Fortrøstning til et fremtidigt godt Samarbejde«.

Holstein-Ledreborg (1839—1912) meldte sig nu ind i Venstre, hvor han blev modtaget med aabne Arme. Han havde taget statsvidenskabelig Eksamen, og under et Ophold i Udlandet gik han over til Katolicismen, som hans Moder tilhørte. Ved Folketingsvalget 1872 valgtes han i Blæsenborg- Kredsen, den senere Lejrekreds. Han valgtes som Løsgænger uden noget bestemt Program, men stod afgjort paa 1866-Forfatningens Grund. I Kirke- og Skolespørgsmaal stod han den grundtvigske Retning nær, idet han som tilhørende en religiøs Retning, der udgjorde et lille Mindretal, naturligt maatte blive Forkæmper for den størst mulige Frihed i Skole og Kirke. For de sociale Spørgsmaal nærede han Interesse. Venstre valgte ham da ogsaa ind i Udvalget for Fattigloven, som han blev Formand for. Hans Jomfrutale blev holdt i Januar 1873 i Opposition mod Halls Skolelovforslag. Den vakte megen Opmærksomhed, og Hall udtalte da ogsaa, at han havde hørt den »med stor Interesse og med stor Tilfredsstillelse«, især paa Grund af »den smukke Form og den smukke Tone i Foredraget«, den sjældne »Lethed i at udtale Tanker« og den »varme Følelse for Sagen«, og han glædede sig over den »Tilvækst«, Tinget havde faaet.

Allerede 1876 valgtes han til Medlem af det forenede Venstres Partibesty-

relse og Finansudvalget. Fra 1877 var han Ordfører for Finansloven. Med Undtagelse af Bojsen traadte han ikke i nærmere personlig Forbindelse med Partifællerne, men alle respekterede og beundrede ham.

Holstein-Ledreborgs Overgang til Venstre var en stor Vinding for Partiet. Det var en af Landets største Godsejere, der nu sluttede sig til det foragtede Bondeparti. Højre tilgav aldrig, at han gik til Venstre. Den høje og ranke Mand, der i Debatten førte den eleganteste Kaarde, blev snart en af de mest yndede Talere ved Venstres Møder. I den skønne Herthadal lod han gennem en Aarrække afholde nogle store og festlige Møder, hvortil Sjællænderne strømmede i Tusindvis.

N. Neergaard, der i de unge Aar havde Lejlighed til at høre Tysklands, Frankrigs og Englands bedste parlamentariske Talere, skriver: »som Debattør har jeg aldrig truffet hans Overmand i Elegance og Træfsikkerhed. Han havde den vanskelige Opgave at være det fælles Talerør for et splidagtigt Parti og løste den saaledes, at det blev tilfredsstillende for os alle, uden at Talen blev til Almindeligheder og Udglatninger, men virkede personligt og temperamentsfyldt«. Selv har denne fremragende Taler lejlighedsvis ytret: »Jeg lagde ikke stor Vægt paa mine Taler, naar de først var holdt. Forud levede jeg mig ind i dem. Memorere dem kunde jeg ikke. Læse Referaterne gjorde jeg ikke. En Tale er som et Baal, man tænder for at lyse, varme eller brænde. Naar det er slukt, fejer man Asken bort. Optrykte Taler er som Sange paa en Lirekasse«.

Hans Interesse for de sociale Spørgsmaal traadte efterhaanden i Baggrunden for den altoverskyggende Forfatningskamp, hvorunder han med Vid og Elegance nedkæmpede Estrups tunge Hugafer.

Den 30. November 1875 fremsatte Krigsminister Haffner et nyt Militærforslag paa 71 Mill., hvoraf de 33 skulde bevilges straks.

Det vidtgaaende Forslag opfattedes af Venstre som en Krigserklæring. Berg fandt den finansielle Fordring alt for stor. Der var foreslaaet 14 Mill. til Københavns Landbefæstning. Det var »en Finger, rakt ud fra Militærledelsens Side, og hvis vi tager den, maa vi tilsidst komme til at tage hele Haanden. Danevirkefæstninger har vi haft nok af. Noget eller intet«. Der kunde opstaa den politiske Situation, hvor Landbefæstningen blev en Fare. Han haabede dog paa, at der kunde opnaas Enighed. Men Venstre maatte kræve en Indtægts- og Formueskat og var imod al Forhandling om Landbefæstningen.

J. L. Holstein-Ledreborg.

Søren Kjær, en af de ejendommeligste jydske Rigsdagsmænd, der ofte ved sine barokke Udtalelser vakte Tingets Munterhed, gik stærkt imod Forslaget, som han kaldte et Skridt til Deling af Danmark ved Store Bælt. Venstre tilbød som Aaret før 30 Mill. paa Betingelse af, at der samtidig gennemførtes en Indtægts- og Formueskat. Dette Forslag vedtoges med 53 St. mod 40. Ved 3. Behandling gik Berg stærkt mod Landbefæstningen. Man lægger for megen Vægt paa Forsvaret med Skanser og Kanoner og for liden Vægt paa det levende Forsvar«, sagde han. Landbefæstningen var han imod af flere Grunde. Den kunde føre til Landets Deling ved Store Bælt, og den vilde gøre Hovedstaden til »et stærkt jernbeslaaet og stort Hoved, hvortil det lille Legeme i endnu højere Grad vil blive et Anneks end det er i Forvejen«; et saadant Anlæg vilde endelig hindre Københavns Udvikling ved at gøre Terrænet nærmest uden om Byen til et Fæstningsværk. Forøvrigt maatte han hævde, at det kun var muligt for en parlamentarisk Regering at gennemføre en Ordning af Forsvaret.

I Landstinget kritiserede Ploug Fæstningstanken. Andræ fandt Planen om Københavns Landbefæstning finansielt uoverkommeligt, politisk uklogt og farligt. Landstingets Flertal fulgte dog Regeringen, og Forslaget gik til eneste Behandling i Folketinget.

Berg holdt ved den Lejlighed en stor Tale, hvori det hedder: »Vort Forsvar styrkes i samme Grad, som det lykkes os ved hele den Virksomhed, der udfoldes ved de gode Kræfter i Samfundet, at bygge op *et Danevirke i hver Mands Bryst* . . . , at styrke Fædrelandssindet hos den enkelte Borger og derved Viljekraften til al god og ædel Idræt, ogsaa til at forsvare sit Fædreland, naar Faren møder, ikke blot Viljen dertil, men gennem en tidlig Øvelse tillige Evnen til ogsaa at kunne forsvare sit Land, et saadant Folk, opbygget og øvet, vil være et Folk i Vaaben, rede til Mand ved Mand at forsvare sit Fædreland, naar Nødens Time kommer, og rede til at værne om Folkets Frihed og Ret, naar disse skulde blive antastede«. Maalet for Arbejdet samler Berg til Slut i de to Sætninger: »Danevirke i hver Mands Bryst! Et Folk i Vaaben!«

Med 56 St. mod 39 førtes Forslaget tilbage til Folketingets Affattelse. Men da Bjørnbakkerne, der var imod begge Forslag, stemte sammen med Regeringen, forkastedes Venstres Forslag med 47 Stemmer mod 47.

Ministeriet opløste nu Folketinget og udskrev Valg til den 25. April 1876. Valgkampen kom navnlig til at dreje sig om Fæstningen. Der var inden for

Venstre afvigende Meninger om Forsvarsspørgsmaalet, men Landbefæstningen var alle Venstremænd imod. Høgsbro skrev saaledes: »Københavns Befæstning efter Nutidens Skyts vil efter min Overbevisning være mere ødelæggende for Danmarks Frihed og Selvstændighed end den nye Grundlov, og jeg kunde fristes til at sige, end Wienerfreden. Og det ovenikøbet for Smaafolks Penge«.

Ved Valget led Regeringen et stort Nederlag, idet Venstre erobrede 15 Mandater og kom ind med 71 Mand, Bjørnbakkerne fik 3, Centrum 19, Mellempartiet 7. Venstre fik 87,000 St., Modstanderne 50,000.

»Dagens Nyheder«, der stod Regeringen ret nær, skrev om Valget: »En lille Kreds af samvittighedsløse, politiske Spekulanter, der slæber en stor Hob Nikkedukker efter sig, har i den Grad forstaaet at demoralisere Befolkningen, trykke dens i Forvejen noget lavstammede Vækst ned mod Jorden og forvirre dens aandelige Syn, at den tanke- og viljesløs lader sig bruge som den Fodskammel, paa hvilken disse politiske Ærgerrigheder sætter deres snavsede Fødder for om mulig at naa op paa Taburetten«.

Valget øgede Venstres Mod. Den almindelige Valgret har fejret sin største Triumf her i Landet, skrev »Morgenbladet«.

Estrup lod sig ikke paavirke af Valgresultatet. Rigsdagen indkaldtes til en Sommersamling, der dog blev resultatløs. Forhandlingen om Forsvaret fortsattes, uden at de to Parter nærmede sig hinanden. Estrup var uvillig til at gaa med til Indtægts- og Formueskatten, som Venstre gjorde til Betingelse for at bevilge 30 Mill. Samlingen sluttede med, at Venstre stillede en Dagsorden, hvori Ministeriet erklæredes for uskikket til at løse vigtige Spørgsmaal. Holstein-Ledreborg udtalte som Ordfører, at Venstre krævede andre Ministre. Landet venter, at Regeringen nu ikke vil gøre andet end gaa af.

Dagsordenen vedtoges enstemmig med 71 St., idet Højre udvandrede. Stemningen var nu en saadan, at selv Høgsbro pegede paa Finanslovsnægtelse. »Saa maa Ministeriet enten give Plads for et, der kan og vil samarbejde med Folketinget, eller kuldkaste Forfatningen«.

Godsejere, Centrum og Medlemmer af Mellempartiet samledes nu til et *forenet Højre* med det Maal at opretholde den ved Grundloven fastsatte Magtfordeling og skabe et kraftigt Forsvar.

Situationen tilspidsedes. En bekymret Præst skrev: »Jeg vil give alle Kristne i Danmark det Raad, at naar de bede: »Fader vor, fri os fra det onde«,

tænk saa derved ogsaa paa Parlamentarismen; thi det er den Stige, ad hvilken det lettest kan ske, at Slyngler hæves til Ærens Top«.

I Samlingen 1876—77 brød Kampen for Alvor ud. Forsvarslovene standsedes paany i Folketinget. En Række ministerielle Lovforslag nægtedes Overgang til 2. Behandling.

Folketingssalen paa Christiansborg i Samlingen 1876—77.

Striden samlede sig især om Finansloven. Der blev ikke opnaaet Enighed om den mellem de to Ting. I og for sig var de Spørgsmaal, hvorom Striden stod, ikke store. Men det var øjensynligt, at Estrup nu ønskede Kampen. Der var vedtaget en midlertidig Finanslov, gyldig til 15 April. Men Regeringen lod Samlingen slutte, uden at en ordinær Finanslov var vedtaget. Den 4. April 1877 hjemsendtes Rigsdagen. Den 15. April vilde Regeringen staa uden Finanslov.

DEN PROVISORISKE FINANSLOV 1877

Det var tydeligt, at det nu bar mod en provisorisk Finanslov. »Dagens Nyheder« skrev: »Naar en politisk Konflikt har naaet et saadant Højdepunkt,

at der i de omstridte Spørgsmaal ikke er et Komma, om hvis rette Betydning, man er enig, er al yderlig Forhandling kun Tidsspilde. *Retsspørgsmaalet forsvinder da for Magtspørgsmaalet, som bliver staaende, indtil der af Magten skabes en ny Ret*«.

Den 12. April kom Provisoriet. Regeringen bemyndigedes til at afholde nødvendige løbende Udgifter, forsaavidt de var vedtaget af begge Ting ved sidste Afstemning, og opkræve gældende Skatter og Afgifter. I den Begrundelse, der ledsagede Provisoriet, og som var udarbejdet af Nellemann, hed det, at hvis man gav efter for Venstre, vilde »Deres Majestæts grundlovsmæssige Ret til frit at vælge Deres ansvarlige Raadgivere i Virkeligheden være opgivet«, og da vilde ogsaa »Landstingets forfatningsmæssige Stilling som en med Folketinget ligeberettiget Del af Folkets Repræsentation, Rigsdagen, blive fuldstændig undergravet«. Det fastsloges, at Grundlovens § 25 hjemlede Udstedelsen af en provisorisk Finanslov, hvis ikke Forfatningen skulde sprænges, og at Kongen, om han vilde, ikke havde behøvet at indskrænke Loven til at omfatte de af begge Ting godkendte Udgifter.

Estrup havde øjensynligt gaaet i Lære hos Bismarck, hvorfor man ogsaa haanligt kaldte ham »den lille Bismarck«. I Prøjsen afløste et liberalt Ministerium i 1862 et konservativt. Et Opløsningsvalg gav det liberale Parti en saadan Fremgang, at Kong Wilhelm tænkte paa at abdicere. Da greb Bismarck ind. Der var Strid om en kostbar Hærreform. Han tilbød at overtage Forsædet i Ministeriet og opretholde Hærreformen mod Landdagens Vilje. Hærreformen forkastedes, men Bismarck gennemførte den provisorisk. Der er et Hul i Forfatningen, sagde han. Den anviser ingen Udvej i Tilfælde af Strid mellem de tre Lovgivningsfaktorer: Kronen, Kamret og Herrehuset. Men Statsmaskinen kan ikke staa stille. Følgelig maa Regeringen i dette yderste Tilfælde regere uden Finanslov.

Den samme Vej slog Estrup nu ind paa. Matzen kom med en vovet Fortolkning af Grundloven. Lovgivningsmagten kan ligesaa godt være den foreløbige efter § 25 som den endelige efter § 2. »Den Opdagelse er saa simpel, naar den først er gjort, at selv ærede Modstandere kunde gøre den efter«, tilføjede han kynisk. I »Berlingske Tidende« reducerede Nellemann flot Forfatningsstriden til et Søgsmaal, der skulde føres for Rigsretten. Og Rigsrettens Dom skulde stemple Venstrebefolkningen som Oprørere; »thi den, der bestrider Rigsrettens Dom som det eneste afgørende Ord, staar principielt paa Oprørets, Selvtægtens Grund og ikke paa Lovens«.

Henning Matzen.

For Venstre kom Provisoriet som et Tordenslag. Man havde ikke troet paa Truslerne. Saa sent som den 17. Marts udtalte Holstein-Ledreborg paa et Møde i Kolding: »Jeg ved meget godt, at hele denne Tale om provisoriske Finanslove er et Kort, som man bruger til at true med, men som man aldrig spiller ud, thi i det Øjeblik, det er spillet ud, vil det være den forfærdeligste Ulykke for Spilleren selv, han vil ikke gøre andet end græde, hyle og jamre sig over, at han har spillet det Kort ud, og han vil sige: Bare jeg maatte faa det tilbage!«

Paa Venstres Partimøde den 12. April skal Jens Busk have sagt: »A vil vov' Trøjen, vil I«? Men Berg vilde ingen Revolution. Fra Thisted skrev den syge Digter J. P. Jacobsen til Edv. Brandes: »Er der virkelig noget sort i Luften, vilde det glæde mig, thi en ganske fredelig Finden-sig-i-det-hele vilde dog være en vel flov Slutning selv for Danske. Heroppe er vi saa loyale, saa det er til at blive søsyg af. Jeg tror ikke, der er andre venstresindede her end Grundtvigianerne og jeg, men jeg omgaas selvfølgelig ikke med disse Meningsfæller af en anden Mening. Maatte vi blot blive dreven til Fortvivlelsens Selvhjælp!«

I Pressen og ved Møderne ansloges skarpe Toner. Høgsbro skildrede i »Dansk Folketidende« Bismarcks Provisorier under Titlen »Ministeriets Forbillede«. Til Bjørnson skrev han om Ministeriet: »Slutte Fred med det eller enkelte af det, gør vi ikke. Vi kan ikke give efter; bruge Magt vil vi ikke, skønt mange Egne af Landet er rede dertil«.

Jens Busk.

Bjørnson skrev 25. April til Høgsbro: »Min Omgang er som jeg en Stund blevet overvældet af, at det virkelig kan være muligt i vore Dage, saa nær os selv, at der sker Grundlovsbrud. Og hvordan vil Virkningen ikke være i Tyskland? Var jeg Tysker, og jeg læste om Grundlovsbruddet,

og jeg ellers havde isinde at tilbagegive en Del af Slesvig, — jeg vilde tænke ved mig selv: nej, til et saadant Folk tør jeg ikke betro de mange tyske Slesvigeres Skæbne«.

I Venstrekredse var Stemningen forbitret, og der taltes for Alvor om at gribe til Vaaben. Venstres Folketingsmænd udsendte den 6. April et Opraab til Vælgerne, hvori de lægger Ansvaret for den lovløse Tilstand over paa Ministeriet. Naar Ministeriet end ikke har gjort Forsøg paa at gennemføre en midlertidig Finanslov, maa Ansvaret hvile paa Estrup. »Vore offentlige Forhold er herved bragt til Lovlighedens yderste Grænse«; hedder det, »overskrides denne, bærer Ministeriet Estrup det fulde Ansvar derfor, saavel som for alle de sørgelige Følger, der mulig kunde opstaa deraf. Den Kamp, vi hidtil har ført for Hævdelsen af Folkets grundlovhjemlede Ret, er langt fra udkæmpet. Den alvorligste og betydningsfuldeste Del er maaske forestaaende. De kan stole paa os. De skamløse Forsøg, der fra flere Sider er gjort paa at stille det danske Folks store Flertal frem som Fjende af Kongemagten og den forfatningsmæssige Orden, skal lige saa lidt som mulige fortvivlede Forsøg paa at hævde en grundlovstridig Magt gennem Krænkelsen af Folkets besvorne Ret afholde os fra sluttede og enige, med Fasthed og Maadehold at kæmpe Striden til Ende. Vi opfordrer Eder til med tillidsfuld Styrke, men med Ro og Besindighed at gaa Fremtiden i Møde. Vi fraraader ethvert Skridt, der kan faa en voldsom Karakter. Den, fra hvem Lovbrud udgaar, vil Tiden og Begivenhederne dømme. Den utvivlsomme Ret er paa vor Side, og Sejren vil følge Retten«.

Holstein-Ledreborg deltog med Fynd og Klem i de store Protestmøder, som Venstre lod afholde. I en stor Tale i Lejre sagde han, at han for 4 Aar siden maatte bryde med Højre, fordi dets Politik kun kunde gennemføres med Midler, som Grundloven forbyder. Stillingen er nu klar. Fra den 15. April kæmper Venstre for selve vor Grundlov, og Ministeriet Estrup kæmper imod den. Hvor Skylden for Tilstandene med Provisoriet ligger, kan ikke diskuteres; den ligger der, hvor man for at hævde sin Politik maa gaa uden for Grundloven. »At saadant er muligt i et Land som vort«, fortsatte han, »er en Ulykke — men er det først saa, saa er det godt, at det kommer frem, saa den, der har Skylden, kan faa baade den og Skammen. Om Fare for Friheden er der ingen Tale, saa længe Folket kun staar fast. Jeg fraraader voldsomme og alle ikke strengt lovlige Midler; jeg anser det for tvivlsomt, hvorvidt Adresser nu

i disse Dage er paa deres Plads. Skattenægtelse er for Tiden uhensigtsmæssig, og jeg vil bestemt fraraade den; thi skønt jeg ikke godkender den Fortolkning, at de direkte Skatter, der er forfaldne inden den 15. April, ogsaa nu kan opkræves, saa skal jeg indrømme, at Spørgsmaalet maaske kan omtvistes. Derfor behøver vi ikke at lægge Hænderne i Skødet; vi har Midler nok, baade parlamentariske og andre; de første er langt fra opbrugte, og vor Sag — Rettens Sag — er tusinde Gange stærkere end Magten, saa længe Folket holder ud og ikke viger«.

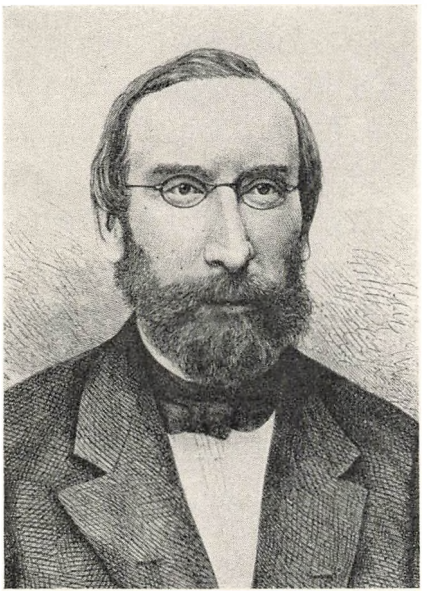

J. Nellemann.

Venstres harmfulde Protester tilbagevistes overlegent af Nellemann: »Bønder og Degne og Folke- og Friskolelærere og andre inkompetente Personer vover paa Veje og Stræder at prædike den provisoriske Finanslovs Grundlovsstridighed som en given Ting«. Højre tiljublede begejstret Estrup. Adresser med 70,000 Underskrifter udtalte Tilslutning til Ministeriet.

Venstre besluttede nu at danne en Landsorganisation. Der sammenkaldtes til et Møde i Middelfart den 21. April. Her vedtoges det enstemmigt at danne en »Grundlovsværneforening« for hele Landet. Til Formand valgtes Seminarieforstander P. Bojsen, Gedved. Det var en initiativrig og virksom Mand, en dygtig Agitator, der havde en sjælden Evne til at rive en Forsamling med sig. I Lovene hedder det, at det er Foreningens Formaal at »værne om den Folket i Grundloven hjemlede Ret til Selvstyrelse, idet Bevillingsmyndigheden og Betydningen af den almindelige Valgret holdes i Hævd, og Valgene til Rigsdagen og de kommunale Raad fremmes med dette Maal for Øje«.

P. Bojsen erklærede i en Tale paa Fyn, at Maalet maatte være at se bort fra de mindre Forskelligheder for at enes om at værge Skattebevillingsretten og Grundloven. Foreningen maatte organiseres, saa den havde en Tillidsmand i hver By og hvert Sogn. Naar man saa fik trykt en Fortegnelse over Tillidsmændene, vilde man altid have let ved at finde en tapper Venstremand, hvor i Landet man end kom. Men hvad skulde disse Tillidsmænd da udrette? »En Tid vilde man i flere Egne sende en Adresse til Kongen eller Folketinget;

men det er ikke værd at skyde med Papirskugler eller snige sig om i Mørket, som Højreadresserne har gjort. Vi Venstremænd møder paa Valgdagen og sender i vor Folketingsmand en levende Adresse. Naar der nu skal være Valg igen, lad os saa møde saa mandsstærke som aldrig før. Det er den Maade, hvorpaa vi skal overbevise Kongen om, at vi vil intet Provisorium have. Paa den Adresse faar ingen Lov til at skrive sit Navn to Gange, og den kommer heller ikke med, som ikke har saa megen Interesse for Sagen, at han kan overkomme at møde«. Venstre skal have en Krigskasse, der kan dække Udgifterne ved Møder, Processer o. lign. »Det var ikke ønskeligt, det skulde komme til Skattenægtelse«, sagde Bojsen, »men det kan blive nødvendigt, og da bør Skridtet gøres til Gavns. Naar derfor Folketinget er enigt om at anbefale en saadan Fremgangsmaade, maa man gennem Foreningen gøre, hvad der skal gøres, enigt og samlet. En Mand i hver Jurisdiktion maa protestere mod Udpantningen. Der maa ikke blive en Herredsfoged i Landet, uden at han kommer til at dømme i den Sag«.

Mange Steder vendte Stemningen sig ikke blot mod Regeringen, men ogsaa mod Kongen. Bjørnson kunde med Tilfredshed oplyse, at danske Bønder nu begyndte at købe hans republikansk farvede Skuespil »Kongen«. Over for Estrups Forsøg paa at efterligne Bismarcks Politik fremhævede Venstre med Flid en Udtalelse af den liberale Cavour fra Italien. Man lod ham engang høre, at en Foranstaltning, han gerne ønskede indført, allerede vilde være gennemført, hvis han havde været enevældig Minister. Han svarede da: »De glemmer, at under en enevældig Konge hverken kunde eller vilde jeg være Minister. Den parlamentariske Regering har ligesom enhver anden sine Ulemper, men selv med dem er den dog bedre end alle de andre Regeringer. Jeg kan tabe Taalmodigheden over Modstand, jeg kan afvise den med Heftighed; men naar jeg bagefter tænker derpaa, er jeg dog glad ved denne Modstand, fordi den tvinger mig til bedre at udvikle mine Tanker og forøge mine Bestræbelser for at overbevise den almindelige Mening. . . En enevældig Minister befaler, en konstitutionel Minister maa overbevise for at vinde Tilslutning, og jeg vil overbevise om, at jeg har Ret . . . Tro mig, de sletteste Rigsdage er dog bedre end de mest glimrende kongelige Forgemakker«.

Højre beskyldte Venstre for at drive økonomisk Krig mod Højres Blade og Forretningsfolk. »Hjørring Amtstidende« skrev da: »Naar en saa anset Godsejer som Grev Holstein-Holsteinborg gaar i Spidsen med at opsige Laan hos

Venstrebønderne for at kunne hjælpe Højrebønder, der er bragt i Pengeforlegenhed ved Venstres politiske Fanatisme, er det at vente, at andre Godsejere vil følge det saaledes givne Eksempel, hvilket vi finder ganske i sin Orden«. Den utilslørede Henstilling til Godsejerne om at opsige Venstremændenes Prioriteter blev dog ikke fulgt i nævneværdig Grad i denne Omgang. Den Slags Kampmidler blev forbeholdt Firserne.

Der rejstes flere Majestætsfornærmelsessager. En Træhandler, der paa et Værtshus havde sagt, at Kongen havde gjort falsk Ed, blev dømt til 6 × 5 Dages Vand og Brød; en Husmand havde kaldt Kongen en Meneder, hvilken Udtalelse honoreredes med 3 × 5 Dages Vand og Brød.

P. Chr. Zahle gav i et Brev Udtryk for den Bekymring, som var herskende i politiske Kredse. »Der er Midler nok«, hedder det, »hvormed et enigt og kraftigt Folk kan, selv uden Skattenægtelse, som intet forslaar, gøre slige Folk ked af at regere. De skal overalt mødes med isnende Kulde, og enhver Meningsfælle af dem skal vide, at vi i dem ser en Medskyldig i at bryde Grundloven. Man bør end ikke omgaas dem og aldrig skifte Ord med dem, før Provisoriet er til Ende«. Disse Linjer fortæller noget om den oprigtige Harme, hvormed Befolkningen modtog Budskabet om Provisoriet.

Den 1. Juni udsendte det forenede Venstres Bestyrelse et skarpt Opraab til Vælgerne. Det var skrevet af Holstein-Ledreborg og protesterede mod Ministeriets »allerunderdanigste Forestilling« til Kongen. I denne hed det, at Ministeriet vilde »anse det for pligtstridigt«, om det under den ekstraordinære Situation vilde andrage om at blive befriet fra sit Hverv i Kongens Tjeneste. »Enhver, som sætter Fædrelandets rolige og forfatningsmæssige Udvikling øverst«, skriver Venstres Bestyrelse, »maa erkende, at her forelaa en Udvej, som kunde og burde have været benyttet, og naar Ministeriet ikke blot har undladt at tilraade Kongen at gøre det, men bestemt har fraraadet det, kan det kun forklares af Ministeriet Estrups Uvilje mod at opgive sine Portefeuiller«.

Ministeriets Paastand, at Provisoriet var det »eneste konstitutionelle Middel«, hvorved Statsstyrelsen kunde fortsættes, tilbageviser Venstre selvfølgelig. Imod Grundlovens udtrykkelige Bud bemyndiger den provisoriske Finanslov Regeringen til at opkræve Skatterne, uden at nogen Finanslov er vedtaget. Dermed har Regeringen »valgt en Fremgangsmaade, som Grundloven ikke blot ikke kender, men forbyder. Vi formaar derfor ikke at betegne Mini-

steriets Færd paa anden Maade end *som et klart og utvetydigt Grundlovsbrud* . . . Udgangen af den forestaaende Kamp afhænger dog som før af Folket selv. Taber Folket Troen paa sin Sag og Tilliden til sin Styrke, giver det efter for Modstandernes Trusler eller falske Venners Løfter, saa vil den nærmeste Fremtid berøve os Resten af Frederik VII's Grundlov . . . Ministeriet har nu gjort Magtspørgsmaalet til sit Program. Dets Tilhængere har flokket sig om Grundlovsbruddet, i det Haab at trætte eller skræmme Folkets Flertal. Lykkes det, vil den almindelig Valgrets Betydning være tilintetgjort for lang Tid. Hvad Højre vil, er Fortsættelsen af Aaret 1866. For Folket vilde heraf opstaa en ny Tilstand af politisk Umyndighed, i hvilken ikke Folket selv, men et lille Mindretal raader for dets aandelige og materielle Vel. Fra det Øjeblik, det er slaaet fast, at ethvert Ministerium, der ikke kan faa Rigsdagens Samtykke til Afholdelsen af Udgifter, kan afholde disse imod dens Vilje, er den politiske Frihed kun et Skin«.

Den meget lange Udtalelse slutter saaledes: »Vi gentager det: om saadant skal ske, afhænger kun af Folket selv, og først og fremmest af Vælgerne til Folketinget. Holder Vælgerne ikke Stand, er en saadan Tilstand uundgaaelig. Holder de Stand, er den umulig. Lige over for et Folks udholdende Modstand mod Lovbrud og Uret er ingen Magt stærk nok.

Vi siger med Vilje udholdende Modstand; thi herpaa er det, det kommer an, naar den Sag, man kæmper for, er god og retfærdig. Med de Vaaben, som Grundloven anviser os, er det, at vi skal hævde vor Ret, paa Valgdagene og i Tinget. Først naar disse er opbrugte, er det Tid til at gaa til de næste i Rækken af de berettigede Midler, der staar til et Folks Raadighed. Intet maa foregribes, men samtidig hermed maa vi være beredte paa, naar Øjeblikket kræver det, at kunne handle hurtigt og samlet. En Betingelse herfor er Organisation. Vi opfordrer alle til virksomt og bestemt at slutte sig til Grundlovsværneforeningen. Fra denne vil da Forslag naturligt kunne udgaa til de Skridt, som skal gøres, alt eftersom Kampen udvikler sig. Den kan blive langvarig og haard, men vi frygter den ikke. Vi nærer en urokkelig Tillid til det danske Folks store og grundlovsindede Flertal. Vi kender den Stemning af Uvilje og Harme imod det, som er sket, der hersker rundt om i Landet, og vi er ikke blot forvissede om, at de mange, som i 1876 med Enhed og Kraft hævdede Folkeviljen ligeoverfor dens Modstandere, nu som den Gang vil vide at gøre det, men vi venter, at flere og flere vil slutte sig til os i denne vor Kamp for Sandhed, Frihed og Ret«.

Udtalelsen er underskrevet af det forenede Venstres Bestyrelse, nemlig C. Berg, Frede Bojsen, Holstein-Ledreborg, Sofus Høgsbro, Balthazar Christensen, Clausager, N. Albertsen, V. Holm og J. Madsen.

Fra Aulestad skrev Bjørnson til Høgsbro efter at have læst Udtalelsen: »Ved at læse Eders Henvendelse til Meningsfæller mindes jeg atter om, hvor lidet I forstaar at skrive for den menige Mand. Eders Tale er ganske anderledes. En Udtalelse som den sidste (og saa mange foregaaende) bliver simpelthen ikke læst. Den er for lang; den har ingen Slagkraft.

. . . Kunde I ikke engang, naar det ikke havde saadan forskrækkelig Hast, lade mig faa sætte i Stil, hvad I vil have sagt, d. v. s. omskrive Eders Cirkulære? Om der kom nogle norske Udtryk med, saa kunde I lade disse rette«.

Denne Kritik rammer noget væsentligt. Venstres mange Henvendelser til Vælgerne i Halvfjerdserne var for lange og omstændige. Ingen af Førerne evnede at skrive i en kort og knap Stil, der i faa og rammende Sætninger kunde udtrykke, hvad der under en foreliggende Situation skulde siges.

Estrup besvarede Venstres Udtalelse med et Sagsanlæg mod Bestyrelsen for det forenede Venstre, der senere mundede ud i Bøder, men til Frifindelse for Udtalelsen om »et klart og utvetydigt Grundlovsbrud«. Under den standende Strid hævdede Venstre med Styrke, at Grundloven forbød Benyttelsen af § 25 til Udstedelse af provisoriske Finanslove. Man citerede med god Virkning nationalliberale Udtalelser fra Grundlovens Tilblivelsestid og fra Kampen om Ørsteds Provisorium, der støttede denne Opfattelse.

Højre henviste under Kampen stadig Venstre til Rigsretten som det rette Forum, der skulde afgøre, om Provisoriet var grundlovsstridigt. Men da Rigsrettens Dommere næsten udelukkende var Højremænd, havde Venstre ingen Tillid til den Domstol. Det var Folketinget og ikke en politisk Domstol, der her skulde træffe Afgørelsen.

Paa Grundlovsdagen afholdtes store Møder. I Herthadalen samledes 12.000 Tilhørere. Hørup advarede her mod Forlig: »Naar Folkets Repræsentanter har sagt: Stol paa os, da betyder det ikke, at de til Efteraaret drager ind til Forlig og Omfavnelse af Provisoriets Ophavsmænd; det betyder, at de ikke giver efter.«

Provisoriet blev Aarsag til, at Digteren og Præsten C. Hostrup sluttede sig til Venstre efter tidligere nærmest at have hældet til Centrum. Han saa sig nu om efter sine gamle Fæller. Kunde hans gamle Ven og Studenterkammerat

C. Ploug virkelig billige et saadant Skridt? I et Digt i »Dansk Folketidende« spurgte han ham:

Folkesanger, vort Hjærte kær,
i Slægt med Hedens stigende Lærke,
som højt i det gyldne Morgenskær
vort Fribrev løfted paa Toner stærke.
Det var dit Haab, der stort og klart
meldte, at Afmagts Tid var omme;
tykkes det dig nu bedst forvart
puttet i Herremænds Lomme?

Tænk dog lidt paa den »Tolvaars-Knægt
i Lærredsbukser og Vadmelstrøje,
af simpel Borger- og Bondeslægt,
men med en Solstraale i sit Øje!«*)
Blev dig hans Vadmel grovt og grimt?
Synes dig Straalen i Øjet bleget?
Var det i hans, der sluktes Glimt,
var det ej før i dit eget?

Ploug svarede Dagen efter i »Fædrelandet«, at han ikke havde skiftet Signaler, »men ikke jeg skønner, at alle Slags Bønder, og ikkun de, er værdige at raade for Rigets Tarv.«

Til en Grundlovsfest i 1877 priste Hostrup i en Grundlovssang den Vaar, der kom til Danmark 1848. »Og den vil gro, selv under Strid, — Hjertebaand ikke skal briste, — naar Barnet af den gode Tid, — vor Grundlov, ej vi vil miste.«

Højre søgte at udnytte Situationen og rettede voldsomme Angreb paa Venstre. I Vittighedsbladet »Punch« udleveredes Venstres Førere stadig til Grin. Ogsaa jævne Rigsdagsmænd maatte undertiden staa for Skud. Paa et Møde i Brønderslev talte Godsejer Harald Branth, Sdr. Elkær, i svulstige Vendinger for Kongen. Da han udbragte et Leve for Majestæten, var der kun en halv Snes Mænd i den store Forsamling, der raabte Hurra. Branth blev

*) hentyder til Plougs Grundlovssang 1861: »Vor Grundlov er kun en tolvaars Knægt«.

vred og skældte Forsamlingen ud. Folketingsmand S. P. Christensen, der var valgt af Venstre, greb da Situationen og udbragte et Leve for Estrup, idet han bad »alle dennes Venner om at give ham et rigtigt tordnende Hurra«. Resultatet blev efter Talerens Ønske: Kun to Hatte kom i Vejret. Den Spøg tilgav Højre ham ikke i Hast. »Punch« bragte et Billede fra et Vælgermøde, hvor Folketingsmanden, og det navngav paa utilsløret Maade S. P. Christensen, siger til Vælgerne: Højre siger, at Provisoriet er lovligt, men sørgeligt; nu spørger A mine Vælgere: Hvordan kan noget være sørgeligt, som er lovligt?« En Vælger raaber: »De skal A sej dæ, Svej Peter. Do æ no vo Rigsdagsmaj, aa de æ lovle, men de æ pin'de sørgeligt.«

Erik Bøgh offentliggjorde i »Dagbladet« et Digt, tilegnet Venstre:

Til Bønderne:

Hør mig, alle I Godtfolk,
hvem Herren har givet Kløgt
til alt, hvad af Eder kræves,
Jordens og Hjordens Røgt,
men I, som har ladet jer lede
til Skade for Folk og Land
af Skalke, som vilde mede
i dette mudrede Vand.

Gak til den gamle Gerning
og røgt den i Hæder og Ære.
Husk bedre en Bonde paa Bygden
end Bæst paa Borgen at være;
bedre der ude at age
med Stude i Marker og Skove
end selv her nede at drage
det Skarn, som vil køre til Hove.

Og til Førerne skrev han bl. a.:

I har gjort hele Nationen
til Skamme, Store og Smaa,
I har sparket til Tronen,

saa højt, som I kunde naa,
I har lagt Mængdens Magt
og Myndighedskrav for Had
ved Jeres Trælleforagt
for Alt — uden Mønt og Mad.

Paa et Møde i Vedby udtalte Berg: »Vi gaar ikke ind paa et Forlig, som er én Nedværdigelse for os. Kan Ministeriet blive ved, som det begyndte, saa har vi levet paa en Løgn siden 1848. Skal der sluttes Forlig, maa Ministeriet gaa sin Vej og samtidig sørge for, at der tages Hensyn til det menige Folks Repræsentanter, og at der dannes en Regering, som vil arbejde for hele Folkets Vel. Da vil der maaske ikke blive gjort de Ministre noget, der har udstedt den provisoriske Finanslov.«

Berg og Hørup havde saaledes taget bestemt Afstand fra al Tale om Forlig. Ude i Landet var Stemningen stadig ophidset. Paa et Møde i Vendsyssel sagde Folketingsmand S. P. Christensen, at der kom Folk til ham og sagde: »Vi har ingen Vaaben, vi maa lade hente i England«. En Indsender opfordrer i »Morgenbladet« til at styrke Skytteforeningerne. Hver Landsby bør have en Afdeling. Pengene maa alene bruges til Indkøb af Rifler, saa hver Mand kunde faa sin Riffel. »Dansk Folketidende« minder i den Anledning om Dr. C. Rosenbergs Ord fra 1867: Frivillig Vaabenøvelse styrker Folkeaanden, et vakt, ærefølende, selvtænkende, dertil væbnet og vaabenøvet Folk lader sig ikke beherske af en Flok Embedsmænd.

Blandt Centrumsmændene var Stemningen noget trykket. Frede Bojsen sagde ganske vist paa et Møde, at de nu gik lænkede til Reaktionens Vogn og piskedes til Tjenesten. Men de Mænd, der havde været med ved Grundlovens Gennemførelse i 1849, saa med Vemod paa Udviklingen. Det gjaldt i særlig Grad D. G. Monrad, Grundlovens Forfatter, der nu stod uden for Rigsdagen, »vraget i Helsingør af Højre, i Roskilde af Venstre og ved alle Kongevalg af alle Ministerier.« Han skrev i Efteraaret 1877: »Ved du, hvori en Konges Gunst bestaar? Den bestaar deri, at han siger: Højre, Venstre, Højre, Venstre. Saa gaar Landet frem. Siger han derimod: Højre, Højre, Højre eller: Venstre, Venstre, Venstre, saa kommer Landet til at hoppe paa et Ben, »og det trætter i Tidens Længde.« Han fandt, at de grundlovsmæssige Betingelser for et Provisorium ikke havde været til Stede, da en midlertidig Finanslov

havde været mulig. Hen paa Sommeren gik Krigsminister Haffner af og afløstes af General J. C. F. Dreyer.

I Sommerens Løb svækkedes Venstre ved to Tildragelser. Pinligst følte J. A. Hansens økonomiske Sammenbrud. Der havde længe gaaet Rygter om, at han havde et betydeligt Underskud i Brandkassen og den til denne knyttede Kreaturforsikringsforening.

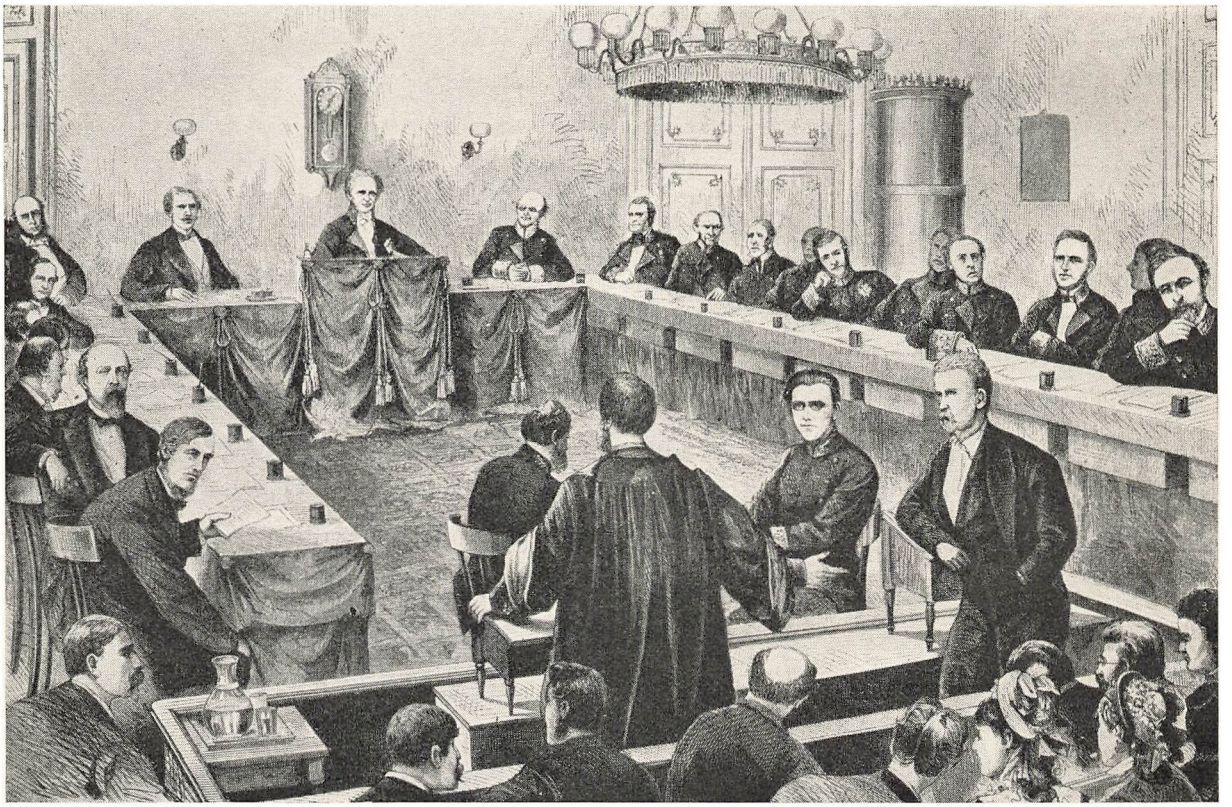

Rigsretten i Landstingssalen paa Christiansborg 1877.

Rigsrettens Dom i to Sager, som Folketinget havde rejst, bidrog heller ikke til at styrke Venstre. Tinget havde rejst Rigsretssag mod Krieger, Holstein-Holsteinborg og Fonnesbech for Salg af Marmorkirkens Ruin og Grundene deromkring til Tietgen, og mod Hall og Worsaae for Overskridelse af Bevillingerne til en Nybygning til det kongelige Teater. Hørup valgtes af Tinget til Anklager i begge Sager. J. A. Hansen havde i 1876 udpeget ham til at føre Sagen. Et Billede i »Illustreret Tidende« viser ham i Skranken, temmelig uanselig ved Siden af Advokat Klubien i Uniform og Advokatkappe. Han havde saa afgjort Stemningen imod sig blandt de nationalliberale Dommere, men

han førte Sagen med megen Bravur. Som J. A. Hansen hidtil havde været hans politiske Forbillede, saaledes skal han under Proceduren have efterlignet ham lige indtil Dialekt og Taleform.

Holstein-Ledreborg gjorde ham en Dag opmærksom paa, at man ikke blev en stor Mand, fordi man gik ind i en Marskandiserbod og købte en Kæmpes aflagte Klæder. Den Bemærkning kurerede Hørup for Trangen til at efterligne J. A. Hansens Stemme. Spillet for den høje Ret var ulige, men Hørup blottede sig aldrig, og han indlagde sig megen Berømmelse ved sit skarpe Aktorat. Sagen maatte vel nærmest opfattes som en Demonstration fra Venstres Side. Den tabtes, idet kun de tre Venstremænd fra Landstinget, der var Medlemmer af Rigsretten, stemte for Domfældelse. Men Hørups Stjerne steg ved den Lejlighed højt paa den politiske Himmel.

Høgsbro drog af Dommen den Slutning, som Venstre tog til Efterretning, »at det ikke for Fremtiden gaar an at gøre Rigsretten til Dommer i Sager om Regeringens og Folketingets gensidige Myndighed.«

DET FORENEDE VENSTRE SPRÆNGES

Provisoriet førte ikke til det store Opgør, som man kunde have ventet. Grunden dertil maa navnlig søges i en Splittelse inden for Venstre. Blandt de mere moderate Venstremænd voksede en Stemning op for hurtigst muligt at bringe Regeringen tilbage paa Lovens Grund. Man tænkte sig, at et Forlig vilde bane Vej for et Ministerskifte, hvorved Venstre muligvis kunde blive repræsenteret ved et Par Mand.

Ved Rigsdagens Sammentræden i Efteraaret 1877 var den provisoriske Finanslovs Skæbne det spændende Spørgsmaal. Estrup forelagde to Finanslovsforslag, et for 1878—79 og et for 1877—78, hvori den provisoriske Finanslov var optaget som en Anmærkning. Flertallet inden for Venstre ønskede Forhandling og haabede derved ogsaa at kunne tvinge Estrup bort. Berg vilde derimod forkaste Finanslovsforslaget med den provisoriske Anmærkning. Forslaget for 1878—79 sendtes til Finanslovsudvalget, medens Forslaget for 1877—78 sendtes til et særligt Udvalg. Frede Bojsen og Holstein-Ledreborg bemyndigedes af Venstre til at føre Forhandlinger med Klein og Rimestad, idet kun 8 stemte imod. Forhandlingerne trak ud til hen i den første Uge i November. Paa et Partimøde i Venstre talte Berg for at forkaste Forslaget,

men Høgsbro vilde kun forkaste den provisoriske Finanslov. Med 31 St. mod 25 vedtoges det at støtte Høgsbro.

Den 7. November forkastedes den provisoriske Finanslov. Man var herefter ganske uden Finanslovshjemmel. Klein indbragte da Forslag om en midlertidig Finanslov. Venstre var utilfreds med Formen og ændrede det den 8. November. I Landstinget var der ikke megen Stemning for at imødekomme Folketingets Ønsker. I et af Landstingets Udvalgsværelser mødtes imidlertid Landstingets Ledere med Holstein, Bojsen, Th. Nielsen og Høgsbro »under Beskyttelse af Hall og Bille«, skriver Krieger. Her opnaaedes Enighed, og den midlertidige Finanslov vedtoges samme Aften i begge Ting.

Berg og hans nærmeste Meningsfæller svarede ved Afstemningen: »Stemmer ikke!« Hørup udtalte, at der hidtil havde været to Maader for et Ministerium at optræde paa, naar en Afstemning gik det imod, nemlig enten at gaa eller udskrive nyt Valg, men Estrup havde fundet paa en ny Udvej: at slaa Forfatningen i Stykker. Hørup saa derfor ingen Grund til »at faa skudt en Piedestal ind under Ministeriets Fødder.« paa hvilken det tilsyneladende kunde faa Fodfæste med et Skin af Lovlighed.«

Venstres og Centrums Haab om, at Estrup skulde gaa og give Plads for et Ministerium Klein med nogle Venstremænd, opfyldtes ikke. I Vinteren 1878—79 fortsattes Forhandlingerne mellem Bojsen—Holstein og Klein—Rimestad. Tanken var at søge Samarbejdet sprængt mellem Godsejerne og Centrum. Som Venstres Repræsentanter nævnedes Krabbe, Bojsen og Zytphen-Adeler.

Estrup gjorde dog alle Forhaabninger om et Ministerskifte til Skamme. Folketingets Højre, og særlig da Centrum, indsaa Ønskeligheden, ja Nødvendigheden af Estrups Afgang. Ministeriet kendte dette Ønske, men det lod haant om det. Partiet havde overvurderet sin Betydning. Edv. Brandes har mange Aar efter Begivenheden skrevet: »Folketinget ordnede selv, at Ministeriet uden Skygge af Indrømmelse til Tinget vendte tilbage til Lovligheden. En moderat Højremand, Klein, og en moderat Venstremand, Bojsen, aabnede paa det galanteste Døren, ad hvilken Estrup uden at bukke sig skødesløst spadserede ind. I henrivende politisk Enfoldighed, c: altsaa uden mindste Kendskab til Estrups Karakter, ventede disse to Ledere og de, der støttede denne som der mentes patriotiske og diplomatiske fine Bevægelse, at Estrup skulde tage denne udsøgte Høflighedsform som et Vink, ja en Art Ordre til